

Jessheim

- HUS OG HISTORIER

Kulturminner i Ullensaker

Velkommen!

Jessheim er et ungt sted som startet sin "byutvikling" når jernbanen bestemte seg for å ha et stoppested på Trøgstad, som senere ble til Jessheim. Storgata var nok ingen stor gate, men en krøttersti som ble til kjerreveg og senere til dagens hovedgate med livlig handel. De fleste husene langs Storgata ble bygd i slutten av 1800 tallet og første halvdel av 1900 tallet. Husene bærer på historikk gjennom både 3 og 4 generasjoner.

Dette heftet forteller deg noe av historien rundt noen utvalgte bygninger i Jessheim sentrum. Like viktig som byggene i seg selv, er historien om og fra menneskene som har vokst opp her og fortellingene som har preget vår oppvekst. Byutvikling handler om å skape, men like viktig er det å ta vare på. Om 100 år er kanskje dagens sentrum "gamlebyen" og en stor attraksjon. Er det noe turister ønsker å besøke når de kommer på besøk, så er det historien byen har å fortelle.

Velkommen til byen, ha en hyggelig lesning.

Tore Kværner
Jessheimgutt

Dette heftet er utgitt av Ullensaker kommune i forbindelse med markeringen av Jessheims bystatus. Tekster der ikke annet er angitt: Ola H Fjeldheim, Ullensaker kommune. Forarbeide og intervjuer: Grete Christine Lunde. Grafisk utforming/layout: Krem reklame.

Uten gode hjelpere hadde dette heftet ikke blitt til. En takk til alle som har bidratt til å få de gode historiene fram.

En spesiell takk til Erling Werner Ruud: Uten din hjelp hadde dette blitt langt fattigere.

Innhold

Jessheim - fra bod til by .. 3	11 Veiberg 26
1 Jessheim Stasjon 6	12 Veibergstua 28
2 Pakkhuset 8	13 Solheim 30
3 Dampsaga 10	14 Rosendal 32
4 Svea Café 12	15 Apotekergården 34
5 Herredshuset 14	16 Furuseth 36
6 Utsikten 16	17 Kværner 38
7 Lønnebo 18	18 Fredensborg 40
8 Villa Sole 20	19 Vegelgården 42
9 Lysheim 22	20 Døhlen 44
10 Heimen 24	21 Fakkelsenteret 46

Se nummerering på kartet for husenes beliggenhet.

Jessheim 1901. Fra venstre Gotaas forretningsgård, Herredshuset, så skimtes Veiberg til høyre for flaggstangen, deretter poståpneriet, meieriet og nærmest til høyre bebyggelsen på stasjonen. Foto: Akershusmuseet

Jessheim

– FRA BOD TIL BY

I det store perspektivet er det ikke så lenge siden Jessheim ble Jessheim. Det eldste punktet vi kan knytte noen form for sentrumsfunksjon til i området er vegkrysset i enden av Storgata. Stedet ble kalt Varpet, som vi kan se av kartet fra 1818. Et varp var det samme som et kast – en kvisthaug i et vegkryss, hvor det betydde ulykke å ikke hive på en pinne på vegen forbi. Navnet kan også ha en annen forklaring – det lå skjenkesteder ved dette krysset, og det var nok adskillige som ble lokket og nærmest lempet – varpa – inn.

Vegkrysset har i hvert fall eksistert siden Kongevegen til Trondheim ble lagt her, trolig tidlig på 1700-tallet. Før dette var det gårdstun som lå

spredt i landskapet – Døli (nå Sundby) nærmest krysset, med gårdene Gjestad og Trøgstad nærmest. Den gamle hovedvegen mellom Viken og Nidaros gikk over Bjørkegårdene, forbi Hovin og forbi Raknehaugen. Byggingen av Kongevegen flyttet trafikken østover, slik at den gikk forbi Dragvoll og Trøgstad, forbi plassene ved Allergodt, forbi Døli og Nordby, og så videre nordover mot Lie.

I 1812 gikk bøndene i bygda sammen om å opprette et kornmagasin. Dette skulle fungere som en slags bank, hvor bøndene kunne gjøre innskudd, uttak og lån av såkorn. Bygningen ble bygget av tømmer som bøndene stilte med, og ble kalt "Magasinboden". Så mot slutten av 1840-årene begynte

noen underlige menn å bevege seg i området ved Kornmagasinet. De var engelske jernbaneingeniører, og arbeidet med å planlegge Norges første jernbane. I 1852 fikk Ole Gotaas kongelig bevilling til å drive handel og gjestgiveri, han bygde etter hvert dette nord for magasinbygningen. Ikke langt unna ble Trøgstad stasjon anlagt. Navnet tok de etter gården Trøgstad litt lengre sør, hvor det var gjestgiveri. Banen åpnet med stor festivitas i 1854.

Norges største ekserserplass lå på Gardermoen. Øvelsene foregikk om sommeren og førte med seg mye trafikk med folk og varer til og fra. Det meste av dette gikk over Jessheim og åpnet muligheten for etableringen av både handel og overnattingstilbud.

Arrangement på Jessheim Hotell.
Foto: Per Nordengen (eier)

Nede til høyre:
Jernbanearbeidere utenfor banevokter-
boligen på Dragvold sør for Jessheim.
Foto: Akershusmuseet

Kart over Trøgstad og området rundt, 1805.

Dette trakk til seg både lokal virksomhet og bosetting. Utover mot slutten av 1800-tallet vokste tettstedet fram. Både ved Storgata og i områdene rundt duket det opp produksjonsbedrifter, som gjorde at Trøgstad rundt 1900 hadde preg av et lite industristed.

Navnet Trøgstad bød på problemer, det ble mye sammenblanding med stedet med samme navn i Østfold. Stasjonen skiftet mot århundreskiftet navn til Jessum, et navn som kirken etter hvert fikk store motforestillinger mot. I 1900 ble navnet Jessheim vedtatt, men stasjonen skiftet navn først i 1920. I denne perioden var tettstedet i vekst, det ble bygget mange nye forretningsgårder langs morene-ryggen som i dag utgjør Storgata.

Jessheims signalbygninger kom også i denne perioden: Herredshuset i 1901 og den nye stasjonen i 1908, begge

tegnet av ledende arkitekter. De to bygningene bærer historien om de nasjonale strømningene som rådet i landet, og om et tettsted på veg mot økt betydning og status.

Ved inngangen til 1900-tallet var den typiske ullsokningen bonde. Næringen var bygdas største, og satte sitt preg også på tettstedet. Togets stoppetider var tettstedets puls. "Trainet" tok med seg landbruksprodukter som melk og korn til Christiania og brakte handelsvarer og pudrett med seg tilbake. De store landbruksutstillingene satte hele tettstedet i kok med jevne mellomrom. Kong Haakon åpnet utstillingen i 1927, og i 1932 mønstret "kubygda" 500 raukoller på utstillingen, "...en prestasjon som ingen annen bygd i landet kan gjøre Ullensaker etter..." i følge avisa Nationen. Meieriet lå rett ved jernbanen, og bygda hadde eget melkeutsalg i hovedstaden.

Oppbyggingen av samfunnsinstitusjonene fortsatte. 22. april 1934 ble Idrettens hus åpnet. Aftenposten skrøt i sin reportasje anlegget opp i skyene. Karl Norbeck, Jessheimgutten som ble "verdens sterkeste mann" og sirkusdirektør, fikk skryt for sin "vakre stimulanse" i form av en gave som finansierte mye av anlegget. Da andre verdenskrig startet var Jessheim det naturlige sentrum for regionen. Tyskerne etablerte seg tungt i området, og Jessheim leir ble bygget i 1941. Pleiehjemmet på Gjestad og hotellet ble rekvirert og folkehøgskolen tatt i bruk til "NS Førerskole". Ingen krigshandlinger rammet Jessheim direkte, men tyskernes nærvær var stort og markant.

I 1952 hadde Jessheim hønseri, brusfabrikk, elektrisk forretning, sportsbutikk, isenkram, møbelfabrikk, damefrisørsalongen "Charmé", sparebank, hotell, to kjøttforretninger og to fiskehandlere. Tettstedet var blitt

Husholdet i Fredensborg, ca 1882.
Kristine King og hennes åtte barn, og ansatte
i gården.

Under: Jernbanens prosjekteringskart
fra før byggingen av Hovedbanen.
Foto: Vidar Hansen Eier: Jernbanemuseet

et handelssentrum. Om "Jessheim sportsforretning" kan vi dette året lese at: "Salgsmarkedet omfatter i første rekke Ullensaker, men med den gode bussforbindelse med Nannestad, Hurdal, Nes og Eidsvoll, omsettes også en god del varer til disse bygder." Villabebyggelsen var på veg til å bli den dominerende i tettstedet, og hovedvegen til Trondheim gikk rett forbi pumpene på Shell og Mobil ved krysset. Gjennomfartstrafikken fikk stadig større betydning, og vokste seg virkelig stor etter frigjøringen av bilsalget i 1960. Jessheim ble et naturlig stoppested på vegen, ikke minst på grunn av Stenbergkioskens pølser, som NRK sin berømte radio-reporter Bjørge Lillelien hevdet var Norges beste.

1960-tallet førte med seg andre endringer og stor befolkningsvekst. Ullensakers første rekkehusbebyggelse kom på Jessheim, og sentrum

utvidet seg til nye områder med byggingen av rådhuset på flata mot Larsen-jordet. Nyvinningen "kjøpesenter" inntok også Jessheim dette tiåret. Bygget med et modernistisk uttrykk som var nytt for ullsokningene og i en skala som overgikk det eksisterende, så varslet Fakkelsenteret om det første skrittet vekk fra mønsteret som ble lagt med husene i Storgata. Vesta Hygeas "fakkeldame" ble et kjennetegn for butikkssenteret.

Med Fakkelsenteret kom også "Terrassen", en kombinert kafè og danserestaurant. Her braket de lokale sammen med soldatene fra de mange militærleirene rundt i bygda. En halv-liter på "Terrassen" eller "Kjelleren", kanskje oppfulgt av en "på trynet", er opplevelser en stor del av den mannlige befolkningen rundt om i landet minnes. Også de årlige Jessheim-dagene skapte minner, og var årets høydepunkt for mange. På sletta

Magasinboden, i dag en del av Ullensaker museum på Gardermoen. Foto: Ola H Fjeldheim, Ullensaker kommune

Under: Jessheimkrysset med Vegelgården.
Foto: Kai Krog Halse

bortenfor rådhuset ble det satt opp boder, plankegjerdet og tivoli. Butikkene flyttet ut i bodene, og det var muligheter for gode handler, en karuselltur, vinne bamser, eller en og annen konsert eller lokalrevy.

1980-tallet ble et tiår med endring. Bilkulturen festet sitt grep om tettstedet, med tilreisende butikk kunder på dagtid og rånere på kveldstid. Asfalt og parkeringsplasser og nye forretningsbygg. I krysset var uteserveringen på «Kjelleren» stedet å ha oversikt, enten en ville se folk, ta rundetider på bilungdommen eller heie på syklistene i Trondheim-Oslo en gang i året. Med ny motorveg forsvant gjennomgangstrafikken, mens Jessheim bygde seg opp som lokalt handelssentrum. Flyplassvedtaket i 1992 åpnet for utbygging og en eventyrlig befolkningsvekst, og 20 år senere, 200 år etter byggingen av kornmagasinet, blir vegkrysset by.

Stasjonen

- STEDETS PULS

Byggingen av Norges første jernbane fra Kristiania til Eidsvoll var den til da største samferdselssatsingen i landet.

Den åpnet i 1854, og et viktig argument for etableringen av banen var å forenkle varetransporten mellom Minnesund og Kristiania.

Stoppestedet ved gården Trøgstad i Ullensaker fikk en stasjonsbygning tegnet i sveitserstil, supplert med et pakkhus for lagring av gods, vanntårn, stasjonsmesterbolig og tilhørende utedo. Da banen ble åpnet i 1854 var det lite bebyggelse i området rundt. Stasjonen ble imidlertid raskt et knutepunkt for reisende og for transport av varer, noe som førte til framveksten av både industri, kaféer og hotell.

I 1904 brant den gamle stasjonsbygningen. Tettstedet hadde endret både karakter og navn siden den ble bygget. Navnet var nå Jessum, og det hadde vokst opp et blomstrende tettsted. Arbeidet med å få bygget en ny stasjon startet raskt – men denne gangen var det ikke nok med en beskjeden liten trebygning. I konkurranse med Herredshuset, bygd tre år tidligere, skulle den nye stasjonen bli det viktigste signalbygget på Jessheim. En av de heteste arkitektene den gang, Henrik Bull, sto for tegningene til den nye stasjonsbygningen. Bak seg hadde han da tegningen av Nationalteateret, Regjeringsbygningen (Finansdepartementet) og Historisk museum. Jessheim stasjon ble tegnet som en tysk middelalderborg i tegl, med klart preg av jugendstil. Det ble også gjort

endringer rundt stasjonen, bl.a. med å flytte pakkhuset over på andre siden og anlegge et spor til. Foran stasjonsbygningen ble det anlagt en stor park, med almelysthus, grusganger og victoriansk stil.

Stasjonen ble tettstedets puls – perrongene arena for avskjeder og velkomster, og plassen man kunne kikke på nyankomne. Varer til Oslo gikk via stasjonen – materialer fra saga, tekstiler fra ullvarefabrikken og mjølk fra meieriet. Varer til Gardermoen og butikkene på Jessheim kom med toget fra storbyen og ble lastet av her. Kolonialvarer, spennende tekstiler og det nye servicet til familien i Doktorgården. Før bilen var "Trainet" den viktigste koblingen til verden utenfor.

Foto til venstre:
Ankommende tog fra Oslo, ventende passasjerer foran den nye stasjonen.
Foto: Udatert postkort fra Mittet

Foto under: Lars Julseth på Jessheim stasjon etter hjemkomsten fra Tyskland. Olaug rett til venstre for sin far, med ansiktet mot kamera.
Foto: Lars Bry Eier: Martin Korslund

Hjemkomsten

Olaug Julseth er spent der hun står på stasjonen og venter på far. Det er en fin vårdag i 1945, Olaug er 16 år. Spenningen har hun og familien hatt i kroppen siden morgenen 16. august -43 da tyske soldater omringet huset hjemme i Kisa klokka 04 om morgenen, og plutselig sto oppe på soverommet. Lars Julseth hadde deltatt i illegalt motstandsarbeid, men ble ført i fangenskap i militær uniform. Olaug husker godt farens ranke rygg når han ble ført bort, mellom to tyske soldater. De var duknakkede, kroppsspråket viste tydelig at de var slitne og ikke stolte av jobben. En av de andre soldatene viste omsorg for Olaug og hennes bror. På vegen ut stoppet han i døra, snudde seg og sa lavt: "Dein Vater kommt zurück". Og han fikk rett. Denne maidagen skulle han komme hjem, tilbake fra to års fangenskap i Tyskland.

Det tyske nærværet var stort på Jessheim under andre verdenskrig. Jessheimleiren rommet mange soldater og satte sitt tydelige preg på tettstedet. Tyskerne hadde siden 1940 bygd opp en flyplass på Gardermoen, stasjonert store panserstyrker på Trandum og bygget en leir rundt arsenalet på Hauer seter. Jessheim var også da et trafikkknutepunkt, med hovedvegen nordover, toget og den nye flyplassen. Dette gjorde at uniformerte og sivile tyskere til enhver tid var synlige i hverdagen.

Det var store spenninger i landet i ukene etter frigjøringen. Lars Julseth var blant de heldige som kom hjem fra Tyskland. Det hadde sittet 1100 norske offiserer i fangenskap i Tyskland, Lars var med den første båten som kom hjem, men de fikk ingen heltemottakelse. Samme dagen skrev Osloavisene at fangenskapet nærmest hadde vært et luksusopphold, noe som var svært langt fra sannheten. De hjemkomne følte dette var en stor urett, en følelse mange av de levde med resten av livet. Lars forlot båten og de andre på brygga i Oslo. Han fikk kontakt med Olaugs bror i Oslo, sammen dro de med toget til Jessheim. Olaug var den i huset som kunne møte ham på stasjonen – men ville hun rekke fram i tide? De få bilene som var i bygda var vanskelige å få tak på, og sykkelen ville bli for treg. Men en ordning ble det: Olaugs onkel Victor Westgård hadde bil gjennom sin jobb i Kisa elektrisitetslag. De nådde fram i tide – Lars Julseth ble tatt i mot av representanter for motstandsbevegelsen, av venner, av familie og av Olaug. I god behold, men med opplevelser bak seg han aldri skulle glemme.

Inngangen til Jessheimleiren i Leirvegen, opp mot dagens Lykkebo. Foto tatt rett etter frigjøringen. Russiske krigsfanger har hengt opp den russiske teksten og bilde av Stalin.
Foto: Akershusmuseum

Jessheim stasjon

- Åpnet 1908
- Tegnet av Henrik Bull
- Fredet
- Har vært i bruk som stasjonsbygning med bolig til overnatting for fyrbøter og lokførere
- Har rommet jernbanekontorer, leilighet, postkontor, kafé, butikk og restaurant

Pakhuset

– JESSHEIMS VARESENTRAL

Under ombyggingen som fulgte etter brannen i 1908 ble pakkehuset flyttet. Det var behov for et større pakkehus på Jessheim. Historien forteller at NSB flyttet Jessheims gamle pakkehus til Dal og bygde nytt på Jessheim. Den røde bygningen tvers ovenfor stasjonen ble altså satt opp under ombyggingen av stasjonsområdet i 1908.

Pakkehuset var nødvendig for å håndtere alt godset som jernbanen fraktet. Det var varer til og fra butikkene og industrien, det var reisegods, og det var mye tungt gods og militært materiell til Gardermoen. Før krigen var det også et tettsted på Gardermoen som het Østerrike.

Mye av trafikken med folk og varer dit gikk via stasjonen på Jessheim. Det var et yrende liv når "Trainet" kom – det kunne være opp mot 150 hestekvipasjer. Mellom stasjonen og poståpneriet lå "sirkustomta", som også ble brukt for å mellomlagre kuer og hester som skulle med toget.

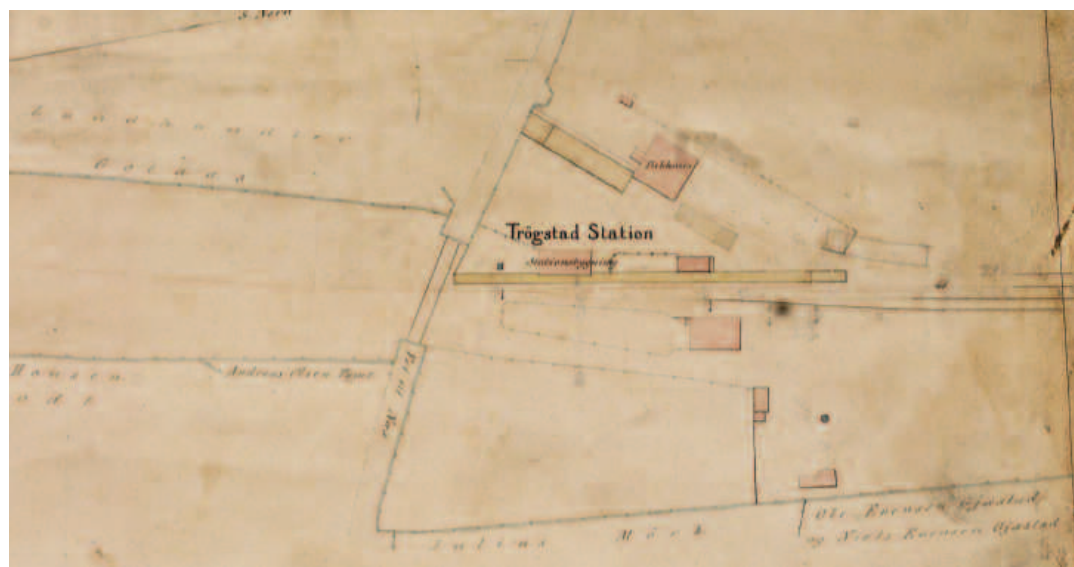
Etter at jernbanen kom rettet også bøndene i Ullensaker inn produksjonen sin for salg til Christiania. Det gikk leveranser til byen hver dag, bl.a. sendte meieriene melken innover. Algarheim meieri hadde til og med eget utsalg i byen. Melken ble fraktet i melkespann i egne kjølevogner, og stasjonen hadde et eget islager.

På en måte kom disse varene i retur med toget. Utedoene i byen måtte tømmes, innholdet kom til stasjonene som pudritt. Samtidig som møkka var et miljøproblem i byen var den fin gjødsel for bøndene, som hentet den fra stasjonen med hest og kjerre.

Mange som har vokst opp på Jessheim forteller også om alle skattene de kunne finne i pudritthaugene – alskens spennende saker som folk enten hadde kastet eller mistet i do. De fikk så klart ikke lov til å fly på haugene og leite, men få ting virker så motiverende på unger som forbud.

Jessheim pakkhus.
Foto: Gudbrand Tangen

Stasjonsområdet i 1863,
fra NSB sitt konduktørkart
Avfotografering: Vidar Hansen
Eier: Jernbanemuseet

Stedsutvikling med smell

Stasjonen som ble bygget ved Trøgstad i 1854 var en liten enetasjes bygning i sveitserstil, nær identisk med den som ble bygget på Kløfta. De to stasjonene representerte da topp moderne arkitektur. De var bygget i den nye sveitserstilen, akkurat som vaktstuene ved slottet i Oslo. Dette ble snart mote, og rundt 1900 dominerte sveitserstilen tettstedet mellom stasjonen og vegkrysset Varpet.

En sen natt i 1904 brøt en kar seg inn på stasjonen. Til tider var det mye penger i omløp på stasjonen, noe som gjorde at de hadde et eget pengekasse. Målet med innbruddet var å sprengte safen for å få med seg stasjonskassa. Den lokale skapsprengerer var neppe vant til dynamitt, for effekten ble ikke helt som planlagt. Ladningen gikk av med et kjempesmell og flammene sto rundt. Stasjonen tok fort fyr og brant ned til grunnen.

Jessheim var et lite sted, de fleste visste raskt hvem som hadde prøvd seg med dynamitt. Utgangen på det hele var kanskje heller ikke så ille, den nye stasjonen og ombyggingen av området ga tettstedet et løft. Mange var stolte av den nye flotte murte stasjonsbygningen, og dette var noe mange pratet om. En av de som var aller stoltest var moren til den uheldige skapsprengerer. Hver gang hun fikk høre prat om hvor fint det hadde blitt skal hun ha uttalt: "Ja de kan takke'n Jørgen for at de har så fin stasjon!"

Øverst:

Jessum stasjon før brannen i 1904. Betjeningen er samlet på perrongen, med stasjonsmesteren i front.

Pakkhuset

- Flyttet til Jessheim 1908
- Regulert til bevaring
- Brukt som godshus for jernbanen, deretter av Linjegods

Dampsaga

- TIDSSIGNALET VED JERNBANEN

Det var fire karer som gikk sammen om å stifte «Ullensaker Dampsag og Høvleri» i 1891. Det hadde vært økonomiske nedgangstider i to tiår, og befolkningstallet i Ullensaker hadde sunket med ca 20% siden 1865. Folk dro til Christiania og de dro til Amerika.

De var heldige med tidspunktet for etableringen. Det ble bygget voldsomt både lokalt og i Christiania, og dampsaga sendte materialer avgårde fra eget sidespor på jernbanen.

De fire som startet opp var Hans Asper, Hans Furulund, Johan Nygaard og Christian Larsen. De kjøpte tomten av Ole Gotaas, og det ble ikke somlet med å komme i gang. Intensjonsavtalen som la grunnlaget for bedriften

ble skrevet under 19. januar, og i juli ble det første partiet med trelast solgt.

I starten ble tømmeret kjøpt på rot av forskjellige skogeiere i bygda. Saga betalte for alle trær over en viss størrelse, uttaket av skog ble gjort om vinteren. Fellingen foregikk med øks eller svans til godt etter krigen. Hoggerne ble på kontrakt, og fikk betalt for mengden hogd tømmer. Kjøringen foregikk med hest og doning, kjørerne hadde også selvstendige kontrakter. Også på sagtomta ble det meste av arbeidet gjort uten maskinhjelp, alle materialene ble håndtert og stablet for hånd fram til 1956.

Mye manuelt arbeid krevde mye folk, og arbeidstiden var strengt regulert. Arbeidets oppstart og slutt, og alle

pauser, ble signalisert med Høvlerituta. I en tid hvor få hadde klokker ble dette tidssignalet på Jessheim. En visste cirka hvor mye klokka var ut fra når tuta på høvleriet låt.

Administrasjonsbygningen på dampsaga er den eneste som blir stående igjen etter at utbyggingen av området står ferdig. Huset ble trolig bygget i 1891 eller -92, og rommet kontorer og overnattingsrom. Ofte sov kjørekarene her under driftene, mens hestene hvilte ut. Tømmeret i huset er eldre, trolig er det en gårdsbygning som har blitt flyttet til saga. Da huset ble flyttet internt på saga i 2012 var det med andre ord ikke første gang det var på flyttefot.

Dampsaga i 1966.
Foto: Widerøe/Akershusmuseet

Foto øverst:
Kverndalen Uldvarefabrikk

Arbeidere ved Ullensaker
Dampsag og Høvleri 1912.
Foto: Akershusmuseet

Dampsagas administrasjonsbygning
vinteren før flytting nærmere stasjonen.
Foto: Ola H Fjeldheim, Ullensaker kommune

Bygdebyen

Jernbanen ga nye muligheter for transport av varer. Jessheim fikk en periode forskjellige industrietableringer, og det ble stadig flere i tettstedet som ikke levde av landbruket. I 1860 ble Døhlen teglverk anlagt, og i 1968 startet Peder P Wætthen ullfargerier i Gjestadgropa. Det vokste etterhvert til et eget industrimiljø i Kverndalen, med Wætthens Kverndalen Uldvarefabrikk og Finn Ruuds garveri.

Ved jernbanen startet Ullensaker Dampsag og Høvleri opp i 1891, de drev etter hvert også frørenseri og annen virksomhet. De tok på seg mange slags oppdrag. I 1917 tok de jobben med å slipe 120 kavalerisabler for "Ullensaker eskadron", til 60 øre stykket. I Storgata lå både meieriet og Svendsens hjulmakerverksted og to sykkelprodusenter. Etter hvert ble det også flere snekkerverksteder og to trevarefabrikker, alt skapte nye jobber.

Det gamle bondesamfunnet i Ullensaker var et klassesamfunn. Øverst var embetsmennene og prestene, deretter kom storbøndene. Nederst på rangstigen var husmenn både med og uten jord, forskjellig typer håndverkere og de reisende. Mange av bøndene med mindre gårder jobbet med kjøring, skogsarbeid eller f.eks. tjæreproduksjon ved siden av. Framveksten av en industri førte denne inndelingen videre, men i en ny form. Det var folkene fra plassene og småbrukene som tok seg jobb på teglverket eller ved garveriet. De jobbet seks dager i uka, ofte 12 timersdager og med mye fysisk hardt arbeid. En titt på bildene av arbeidsfolkene gir oss innblikk i en hard hverdag som har satt sine spor.

Dampsaga

- Administrasjonsbygning for Ullensaker Dampsag og Høvleri
- Regulert til bevaring
- Trolig bygget 1891 eller 1892
- Brukt som kontorbygg og til overnatting
- Flyttet inntil jernbanens pakkhus 2012

Svea café

- GAMLEBYENS SISTE MOHIKANER

På østsiden av jernbanelinjen ligger et ensomt gammelt hus. Det er litt utypisk i formen, en kvadratisk bygning med et pyramideformet tak. Huset ble bygget ca 1870, men ble om- og påbygget til dagens utseende i 1905 av vognmann Hans Olsen Bjørningstad. Hans svigersønn, Olaf Sand, startet opp kafè og pensjonat her, senere drev han også med hestedrosjer. Opprinnelig var huset i en etasje, men etter ombyggingen fikk det to etasjer, sveitserveranda med utsikt til "trainet" og en bymessig inngang på hjørnet. Cafèen var i første etasje, mens rommene som var til utleie var i andre.

Svea ligger sentralt på Jessheim, men likevel litt avsides. Det har ikke alltid vært sånn. Den første brua over jernbanen sto ferdig i 1923. Før dette lå

jernbanekryssingen litt lengre nord, og hovedvegen gikk rett forbi inngangsdøren på kafèen. Området på denne siden av jernbanesporet kalles ofte gamlebyen. Her lå det mange store villaer, en sykestue, "Prenten" hvor M. Jul. Halvorsen laget Romerikes blad 50 år, dampsga og mye mer. Men området ved overgangen var på et vis sentrum i denne delen av Jessheim.

Ved siden av kafèen lå Ullensakers første faste kommunelokale. I 1874 kjøpte kommunen våningshuset på gården Hellestad i Eidsvoll og flyttet det til Trøgstad. Det ble innredet til kommunelokale, og var i bruk fra 1875 og fram til 1901. Huset ble revet rett etter år 2000, men tømmerkassen nok en gang gjenbrukt, denne gangen som bolighus i Nannestad.

Tvers over vegen for Svea lå Jessheim hotell. Første delen ble bygget ca 1870. Ole O Jødal tok da over skysstasjonsbevillingen fra Ole Gotaas, og flyttet virksomheten over til denne siden av jernbanen. Navnet "Jesseim Hotel og Skydsstation" kom da Hans Vestengen overtok i 1901. Han utvidet hotellet, drev gårdsdrift og hadde tre skysskarer ansatt. Hotellet var et populært sted å overnatte for folk som kom med toget, og som skulle videre dagen etter, gjerne til Gardermoen. Det var også et populært sted å ha bryllupsfester og andre sammenkomster.

Familien Østvang tok over driften i 1960, og drev fram til nedleggelsen i 1986. Hotellet ble revet i 1988, og i dag står Svea som det siste av de gamle husene i midten av gamlebyen alene igjen.

Jernbanekryssingen slik den var før brua kom. Hotellet til venstre, det gamle herredshuset i midten og Svea café til høyre.

Georgkiosken ved siden av Svea var også lenge et yndet mål barn med forventninger i øynene og småpenger i lommen.

Foto øverst: Gamlebyen i dag.

Storefri

Du merker det når du prater med karene som husker Svea café godt. Mulig det er tilfeldig at det bare er karer. Mindre tilfeldig er det at det lyser opp i øya på hver enkelt av dem når vi kommer i prat om Cafeèn. Den hadde mange forskjellige kunder. Men en spesiell gruppe var det mye av til bestemte tider. Tidene var det klokka på Realskolen som bestemte. Den lå nemlig på Allergot, og mange av elevene var på Svea før skolen, i storefri og etter skoleslutt.

Realskolen holdt til i skolelokaler fra 1903, rett ved dagens Allergot Ungdomsskole. Den var en forlengelse av den private middelskolen, som ble startet på Jessheim i 1895. Kristianiakaren Johan Løken leide først to mindre rom i Maren Furulunds forretningsgård, seinere holdt skolen til i arbeiderboligen som ble bygget i bakhagen hos Furulund, og så en stund i lokalene til hjulmaker Andersen. Realskolen, som det ble hetende fra 1939, kunne være en prøvelse for rastløse ungdommer, med seks lange skoledager hver uke. Da er det kanskje ikke rart de tok turen ned til Svea for litt avkobling.

”Dom hadde sånne fine spilleautomater, 5 øresautomater. Vi hang der og spellte, handla litt av og tel.”

”Det var der vi var før skoorn, etter skoorn og i storefri. Ungdomma samle seg der, det var nesten som fritidsklubba er i dag. Svea var vår tids Calypso”

Svea

- Bygget ca 1879,
- På- og ombygget 1905
- Brukt som café, pensjonat og skystasjon, senere bolighus

Herredshuset

– SIGNALBYGGET

Siden 1840-tallet hadde mange tatt til orde for å bygge et eget kommune-lokale. Mot slutten av århundret blåste vindene for en egen nasjon, et fritt land, slutt på union med Sverige. Herredsstyret ville ha noe som kunne markere tettstedet i Ullensaker.

Tomta på tre mål, den flotteste på hele Jessheim, ble gitt av kjøpmann Gotaas. En skikkelig arkitekt måtte til. Holger Sinding-Larsen var en sann, og han ble spurt. Det sies at han tegnet dobbelt så stort som det han fikk i oppdrag, og ga klar beskjed om at det måtte bli dette, hvis de ville ha noe fra hans hånd. Og det ble det. Et bygg som var moderne, som signaliserte en sterk kommune og tilhørighet til det norske.

Bøndene i Ullensaker bidro ved at allmenningen ga 125 tylfter tømmer, 25 tylfter bord og etter hvert en pengesum til byggingen. En tylft betyr tolv. Som måleenhet innebar det også bestemte dimensjoner på tømmer og bord.

Da Herredshuset ble innviet i 1901 var det med kommunelokaler, festsal og lokaler for banken. Kommunekassen og banken hadde hver sine pengehvelv innebygget i huset.

Men det gikk ikke lenge før det kom ønske om utbedringer og ombygging. Sinding-Larsen ble igjen kontaktet, og i 1923 startet arbeidet med å reparere og bygge om huset. Arbeidene ble like dyre som selve byggingen drøyt 20 år

tidligere. Det mest omfattende var at svalgangene i fronten ble lukket inn, og at det ble laget et nytt inngangsparti. Neste endring kom i 1951 da utedoene ble erstattet med toaletter i den nyutgravde kjelleren. Herredshuset fungerte som kommunelokale fram til 1967.

I 1998 var det klart of alle at Herredshuset måtte settes i stand. Kommunen ledet an i arbeidet, som etter hvert engasjerte både frivillige og næringslivet i kommunen. Bygdas storstue gjenoppsto som viktig møtested, og Herredshuset er fortsatt Jessheims ubestridte signalbygg.

Herredshuset slik det sto i 1901.
Foto: Akershusmuseet

Et traume i rødt

Mørk høst. Huset så ut som en kirke, og det føltes som en begravelse. Hans egen. Og han skulle i den hver tirsdag helt til jul. Den tunge hvite døra, som alltid var lettere når han gikk enn når han kom. Mamma passet alltid på at han var tidlig ute. Han håpet egentlig det ikke hadde kommet noen andre enda. Første gangen i høst, han hadde prøvd å snakke seg ut, men mamma var nådeløs. "Er ikke noen jenter som vil ha deg hvis du ikke kan danse skjønner du". Sakte bortover gangen – ingen kjente dette året. Petter'n var med i fjor, men såklart kræsja det med fotballtrening for ham nå. Petter'n var glad, skrøt på skolen av at han slapp. Den som kunne spilt fotball. Men for en som ble valgt sist hvert eneste storefri hele barneskolen var det ingen veg utenom danseskole. Den lengste trappa som finnes. Han tok som regel den til høyre. Prøvde den venstre noen ganger også, men den var like lang.

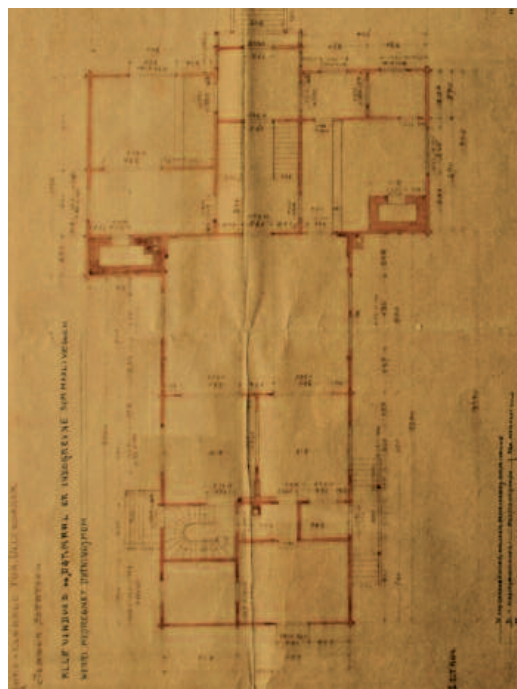
Tømmervegger, høyt under taket. Jentene langs den ene vegg, gutta langs den andre. Noen av de som kjente hverandre byttet plass i rekka når danselærerinna hadde ryggen til. Det var alltid masse dytting og sniking på plassen rett ovenfor ham. Mammass vassskjemming hjalp ikke noe særlig. Han følte seg uansett som en dust, og jentene krangla bare enda mer om å få stå et annet sted. Hvordan kan en danse når en er livredd, og tror alle ser på en? Noen av de største fikk lov til å danse sammen hele tiden. Kjærester. Men der var hun jenta som han likte å danse med. Hun var grei og morsom, noen ganger føltes det som han fikk til noen steg. Men følelsen ga seg fort, plutselig skulle alle stå på linjer. I fjor var det fugledansen. Han kom alltid på etterskudd, snudde feil veg. "Hvis dere er flinke skal dere få lære en discodans i år! Følg med nå!". Tonene som dundret ut fra høyttalerne kjente han igjen fra tv hjemme. Fattern hadde satt opp svenskeantenne, endelig noe annet enn "Lekestue". Det var fra "Fame". Guttene kunne danse, og jentene ble forelska i dem hele tiden. Den som var som Leroy! "Kom igjen nå, alle på linje! Vi starter med høyre armen!"

Vals var verst. Det var alltid for mange steg på for kort tid. Godt en har sluppet brudevals for å si det sånn. Han er fortsatt stiv som en stokk på dansegulvet. Henger kul i baren, lar seg en sjelden gang lure ut på gulvet sent på kvelden. Men det sitter i kroppen. Og selv 30 år etterpå kjenner han det knytter litt nederst i magen når han tar i dørklinka på den tunge hvite døra på Herredshuset.

(Nedtegnet fritt etter en samtale ved baren på Hydranten en sen høstkveld 2012)

Foto motsatt side:
17. mai 1925, første feiringen etter ombyggingen.

Sinding-Larsens originaltegning av første etasje.

Herredshuset en kald vinterdag.
Foto: Kai Krog Halse

Herredshuset

- Bygget 1901
- Arkitekt Holger Sinding-Larsen
- Ombygget 1923-25
- Regulert til bevaring
- Kommunalokale, bank og forsamlingslokale
- Istandsatt 2003 av Herredshusets venner og gode lokale krefter

Utsikten

– SALMAKERENS VILLA

Villa Utsikten, eller Næssgården, er Herredshusets nærmeste nabo i nord. Da salmaker Henrik Næss slo seg ned på Jessheim leide han husrom hos søstrene Olsrud i Rosendal. I 1913 sto imidlertid hans egen privatbolig Utsikten ferdig.

I årene etter krigen leide kommunen lokaler i Næssgården. Familien Næss bodde selv i andre etasje, mens forskjellige kommunale etater holdt til i første. En av dem var sosialkontoret. Rett etter krigen gikk det under flere forskjellige navn på folkemunne, både fattigkassen og forsorgen var vanlig i bruk. Og forsorgsforstander Adolf Nilsen hadde kallenavnet Tarzan.

”Fattigkassen” var et gammelt begrep, og stammet fra tiden hvor det var en egen fattigkommisjon som hadde ansvaret for å finne en løsning for de som ikke klarte å forsørge seg selv. Bestemmelsene ble vedtatt for Fattigkommisjonen i Ullensaker i 1838 var ganske radikale, fordi de ga anledning til å understøtte personer som ble ansett som arbeidsføre. Imidlertid ble dette avskaffet igjen i 1863. Gamle og arbeidsuføre ble fram til 1900 ofte satt på legd, et system hvor gårdene fikk betalt for å ta seg av dem.

Navneskiftet først til forsorgen og deretter til sosialkontoret sier mye om samfunnsutviklingen. De som

trengte hjelp ble i stadig mindre grad umyndiggjort, men rett etter krigen var det fortsatt slik at de som hadde problemer med å skaffe livsopphold fikk kuponger på mat og andre nødvendigheter i stedet for penger.

”Kommuneingeniøren” holdt også til i Villa Utsikten. Imidlertid forsvant kommunens behov for å leie lokaler når det store og moderne rådhuset sto ferdig i 1967. Siden det har Utsikten vært brukt til både bolig og næringslokale.

Motsatt side:
Villa utsikten.
Foto: Ola H Fjeldheim, Ullensaker kommune

Under:
Jessheimkrysset 1920, Vilbergs sykkelforret-
ning til høyre. Postkort fra Normann.

Sykkelbyen anno 1920

Jessheim har gjennom tidene stadig blitt forandret som følge av forskjellige samferdselsrevolusjoner. Et framkomstmiddel av det mer stillferdige slaget har gjennom årene satt sitt preg på tettstedet, uten at det før i de siste årene har fått særlig oppmerksomhet. På de fleste gamle bilder fra Jessheim synes en eller flere sykler. Den første varianten som kom til Ullensaker var Velocipeden, populært kalt Veltepetter. Syklisten sitter høyt til værs over et stort framhjul, mens et bittelite bakhjul nærmest bare henger etter. Bremsen var det heller skralt med, og siden pedalene drev forhjulet direkte var det beinlengden til syklisten som avgjorde hvor stor fart det var mulig å få. Veltepetteren ble aldri noe effektivt framkomstmiddel, men mer et leketøy for eventyrlystne.

Imidlertid ble den kjededrevne sykkel oppfunnet i 1885, og det tok ikke mange årene før de første dukket opp på Jessheim. Med luftfylte dekk og fjæring i setet var sykkel en fin måte å ta seg fram på, selv på dårlige grusveger. Gjennom årene har Jessheim hatt mange sykkelforretninger, og også minst to egne sykkelmerker: "Vilberg" og "Romerike". Vilbergs sykkelfabrikk var den største, og lå i Storgata. I våre dager ville vi riktignok neppe kalt det en fabrikk. De fleste av sykkelprodusentene på den tiden kjøpte ferdige rammer og deler, og monterte sammen syklene i sitt eget verksted. Den viktigste forskjellen på syklene var skiltet foran under styret. De var flott utformet, med produsentnavnet eller merkenavnet i sirlige bokstaver. Sykkelen "Romerike" ble produsert av sykkelreparatør Borgen fra en liten plass under Elstad, og verkstedet hans var bare på Jessheim en periode.

Det var hundrevis av lokale sykkelprodusenter rundt om i landet, kun et fåtall av dem klarte seg over noen lengre periode. Vilberg fikk problemer under de økonomiske nedgangstidene i mellomkrigstiden, og solgte etter hvert gården til Finn Ruud. Men fortsatt står det en og annen "Vilberg" med støvete emaljeskilt rundt om i uthusene i Ullensaker.

Utsikten titter fram
bak Herredshuset, 1925.
Foto: Reidar Gotaas

En unggutt fra Kisa poserer med sykkel
hos fotograf Haslerud på Gardermoen.

Utsikten

- Bygget for salmaker Næss i 1913
- Bolighus, men har også rommet offentlige kontorer, fysikalsk institutt og forskjellige næringslokale

Lønnebo

- DOKTORGÅRDEN

Lønnebo, eller Doktorgården som mange kaller den, ligger godt synlig til ut mot Trondheimsvegen. Den er et statussymbol av sin tid, slik moten var rett før funksjonalismen slo igjennom. Den gang var svart glasert teglstein en tydelig markering for god smak og bra med penger, akkurat som verandaen og den store hagen. Som de andre villaene fra denne perioden er de bygget ut fra et borgerlig ideal, et hus markant annerledes enn bebyggelsen en kunne finne på gårdsbrukene.

Fremveksten av handel og industri skapte et tettsted med to kulturer – de som levde av landbruket og de som tjente til livets opphold på annet vis. Ser en tilbake er det tydelig at disse kulturene brøt seg mot hverandre, uten at folk nødvendigvis

var klar over dette. Og som alle steder der to ganske like kulturer lever side ved side, så blir behovet for å markere avstand stort. Kuer som løp i Storgata ble en påminner om at Jessheim egentlig var landet, mens rusleturen i finstasen gjennom den samme gata på søndagen kunne gi en følelse av byliv.

Det hvite huset nederst i Gotaasalléen bla også knyttet til en del av den nye statusklassen i bygda. Å være lege innebar stor respekt i samfunnet, og en plass langt oppe på den sosiale rangstigen. Trolig er det derfor navnet "Doktorgården" har festet seg så grundig til dette huset.

Det står et lite nasjonalromantisk stabbur i hagen opp mot Herredshuset. Det er trolig bygget 1909,

og da som matlager, slik som stabburene opprinnelig var. Akkurat dette er i nasjonalromantisk stil. Ulikt det tradisjonelle i bygda ellers, men modellert etter bilder og malerier fra de norske dalførene. Det er langt fra det første i bygda med denne utformingen, men viser likevel at husets eier var motebevisst.

Foran stabburet står en innretning som det var svært mange av på Jessheim til langt etter krigen: en hestebinding. Den må nok vente lenge til det blir bundet en hest til den neste gang, men i mellomtiden gjør den jobben med å fortelle om en epoke som er over.

Foto motsatt side:
Lønnebo en gang på 1920-tallet.
Guttene i bakken opp Gotaasalèen
ser ut til å ha en stri tørn med
kjerra opp bakken.
Foto: Akershusmuseet

Lønnebo i dag. I forgrunnen
er Jessheims eneste
gjenværende hestebinding.
Foto: Ola H Fjeldheim,
Ullensaker kommune

Stabburet og hestebindingen,
begge skal være fra 1909.
Foto: Ola H Fjeldheim,
Ullensaker kommune

Det flate lille stedet

Anne- Cath Vestly var sju år gammel da familien flyttet fra Rudshøgda til Jessheim. I sin biografi *"Lappeteppe fra en barndom"* skriver hun at hun *"...bare følte at jorden forsvant under føttene på meg, og at alt som var nært og kjær – det reiste vi i fra."*

De kom til Jessheim med toget, stasjonen var første inntrykket av Jessheim. De flyttet inn i andre etasje i et hvitt hus med helt sorte, blanke takstein. I underetasjen bodde tannlegen, som også hadde kontor der. Hun husker spesielt godt at når hun gikk inn på farens skriveværelse, måtte hun gå på tå, fordi det lå over tannlegens kontor, og hun og broren Mentz måtte passe på å ikke trampe i gulvet eller lage bråk.

Hun kalte Jessheim "Det flate lille stedet". I biografien får vi et bilde av Jessheim som det var på slutten av 1920-tallet. Faren tar med Anne -Cath på kveldstur:

"Det er mørkt og det er stjerner, og vi rusler forbi kommunelokalet, forbi butikken som heter Godtås. Det er der vi kjøper mat. Nå er det lukket og bare lys i vinduene, men vi går videre og kommer der hvor det er meieri og manufaktur og så tobakk- og fruktforretningen. Far skal ha sigarer og jeg står ved siden av ham og kjenner all verdens skønne lukter av sukkertøy og sjokolade. ... så går vi videre til bokhandlervinduet. Det er både bokhandel og kolonial i den butikken, men et vindu er forbeholdt bokhandelen og vi står og står, og far leser titlene høyt.

Far humrer og er så fornøyd. "Hadde jeg ikke hatt lyst til å skrive, skulle jeg blitt bokhandler," sier han. "Det er det jeg kunne drømme om – at jeg fikk min egen bokhandel. Tenk å arbeide mellom bøkene hver dag. Det ville vært fint." Så rusler vi hjemover."

Doktorgården, Lønnebo

- Huset sto ferdig 1922, stabburet noe eldre
- Gått under navnet "Doktorgården" siden Dr Rød kjøpte den i 1935
- Regulert til bevaring
- Bolighus og forretningsgård, har tidligere huset tannlegekontor og legekontor

Villa Sole

– EN STJERNEARKITEKT PÅ HJEMMEBANE

Industrien som vokste fram på Jessheim på slutten av 1800-tallet førte med seg en ny boform. Før dette hadde de fleste bodd på gårdsbruk eller i bygninger hvor det også var verksted, kafé eller butikk.

De som var tilknyttet industrien – enten de var eiere, funksjonærer eller arbeidere – bodde ett sted og jobbet et annet. Da Villa Sole ble bygget var den av de flotteste av sitt slag. Byggherren var Finn Ruud. Han var en del av industrieventyret i Kverndalen, vest for Jessheim sentrum. Her ble det fra 1868 bygget opp en tekstil- og klesindustri, med fargerier, ullvarefabrikk og garveri. De hadde eget utsalg på Jessheim, men sendte det meste av produktene med toget til Christiania. Finn Ruud var eier

av garveriet, men solgte seg ut ca 1910. Han bygget seg hus og levde på rentene fra salget. Som et av få privathus fra perioden på Jessheim har Villa Sole en kjent arkitekt – Kristian Biong.

Biong var Finn Ruuds bror. Han startet sin utdanning til arkitekt ved Kunst- og Håndverksskolen. Som en del av utdannelsen deltok han på turer til Gudbrandsdalen, hvor de studerte og tegnet opp gamle gårdsbygninger. Og turen satte nok spor. Selv etter studier i England og studiereiser til Nederland, Belgia og Frankrike, så tegnet han hus inspirert av gårdene han hadde sett. Det er tydelig når en ser på Villa Sole. Her er smårutete vinduer, mørke yttervegger og detaljer i bonderokokko.

Biong var en av stjernearkitektene i sin tid. Det mest kjente bygget han tegnet er Kongsseteren ved Voksenkollen, som var det norske folks kroningsgave til Kong Håkon. Han vant arkitektkonkurransen foran Ole Sverre og Arnstein Arneberg, med et bygg hvor inspirasjonen fra bøndernes byggeskikk er tydelig.

Villa Sole er ikke prangende, men kvalitetene i materialene, håndverket og de mange arkitektoniske detaljene er slående. 100 år etter at det ble bygget har det fortsatt de originale vinduene, den originale taksteinen og et vell av originale detaljer. Som rett fra arkitektens hånd.

Motsatt side: Villa Sole fra tunsiden. Kjøkkeninngangen, beregnet for værelsespiken, bud og andre, er diskret skjult bak veggen til høyre for inngangen. Detaljene forteller historier: om sansen for detaljer, om inspirasjonen fra eldre norsk byggeskikk og om kvaliteten på håndverk og materialer. Foto: Ola H Fjeldheim, Ullensaker kommune

Aina på fanget til sin bestemor foran Villa Sole.

Huset med historiene

Aina viser rundt i huset som hennes bestefar fikk bygget. Rommene har fortsatt atmosfæren fra tiden da boligen huset selskaper for Jessheims rikeste. På starten av 1900-tallet var det bygging og utvikling i tettstedet ved jernbanen. Det utviklet seg en egen overklasse som hentet sine penger fra industri og fra handel. Et av de viktigste stedene å bli sett ved Jessheimbordet på teaterkafeen i Oslo.

Villa Sole er det best bevarte av de eldre villaene på Jessheim. Mye av interiøret har samme preg som en finner på kongefamiliens julebilder fra Kongsseteren. Men Villa Sole er et hus som er i bruk, som bebos, som i generasjoner har vært fullt av liv og historier.

Som i januar 1922, da frykten fylte huset. Et grovt mord rystet tettstedet ved jernbanen. Peder Emil Wætthen, en mann som var godt kjent i Villa Sole, ble drept i sitt eget hjem av en mann med øks. Wætthen hadde i 1917 overtatt "Kverndalens Uldvarefabrikk" etter sin far og bodde alene i boligen sin ved fabrikken i Kverndalen. En sen kveld tidlig i januar hadde flere på Jessheim sett en ung kraftig fremmedkar som kom med toget og som spurte etter Wætthen. Historien sier at en fremmed mann også var på døren i Villa Sole, men at han ble skremt av schæferen i huset. I stedet dro han til Kverndalen og drepte Peder E Wætten med et slag med øksen gjennom soveromsvinduet. Morderen ble arrestert noen dager senere på en jernbanestasjon på Hedmarken, men frykten satt i Villa Soles vegger en lang stund.

Eller som da Kari Ruud, Ainas mor, svingte opp foran huset med sin Citrôen Traction-Avant kabriolet. Ikke mange kvinner kjørte bil i årene før og etter krigen, og enda færre var med i billøp. Men Kari var en av to kvinnelige deltakere i det kjente Gardermoløpet med sin Citrôen.

Sole ble også en periode brukt som selskapslokale, men i dag er det roligere dager i huset som er fullt av minner. Bak hagens gamle roser, i vinterhagen som står som i 1912, er ett av de beste stedene på Jessheim å sitte en varm sommerdag.

Foto til venstre: Villaene på Jessheim hadde store hager, med både prydhage og nyttehage. Til venstre Granbakken, så Sole og Lønnebo. Lengre bak Utsikten. Foto: Widerøe, Akershusmuseet

Blåkopi av Villa Soles originaltegning, Signert Kristian Biong.

Villa Sole

- Byggeår trolig 1912
- Eksisterende tegninger datert 1920
- Tegnet av Kristian Biong
- Regulert til bevaring
- Bolighus for samme familie siden byggeåret

Lysheim

– EN NY TID KOMMER

Lysheim ble bygget i 1932 som forretningsgård med leilighet i andre etasje. I delen nærmest Storgata hadde Hugo Beck elektrisk forretning. I delen mot vest hadde baker Karlsen fra Kløfta utsalg og et lite rom hvor det ble servert kaffe og nystekte wienerbrød. Seinere ble det barberforretning i denne delen, og enda noe seinere bakeriutsalg i delen mot Storgata.

Sammen med nabogården Heimen og villaen Granbakken nedenfor skilte huset seg ut fra de andre på Jessheim. De tre ble bygget i funksjonalismen, den nye arkitekturretningen som svepte over verden. Forbildene var fabrikklokaler, arkitekturen skulle

være effektiv og ærlig, uten ornametikk. De store vindusflatene, de slakke takene og hjørnevinduene var som hentet ut av tidens lærebøker. Like sikkert som at de var moderne var at de påkalte Jessheimfolkets forargelse. "Styggere bygg skulle en leite lenge etter." Men mer ble det: villaer langs Gardermovegen, Sundbys Shellstasjon i krysset, Sparebanken i Gotaasaléen og slakter Furuseths villa.

De færreste av de eldre husene på Jessheim er tegnet av arkitekter. I stedet var det lokale byggmestere som både tegnet og oppførte husene. Hvor mye de egentlig tegnet selv varierte nok også. Fra slutten av 1870-

tallet var det vanlig at byggmesterne hadde bøker med tegninger av hus i forskjellige størrelser og stilarter. Mange av byggmestrene ble etter hvert temmelig dyktige og behersket mange forskjellige uttrykk. Den mest kjente byggmesteren på Jessheim var danskfødte Kristian Jørgensen som bygget mye på Jessheim rundt århundreskiftet.

Lysheim og Heimen er det vi i dag kaller "byggmesterfunkis", de eneste bevarte av denne typen i Jessheim sentrum. Lysheim ble satt opp av "Byggmester Th. Myrvold", som startet sin virksomhet i 1929.

Foto motsatt side:
Veiberggata med Lysheim og Heimen.
Foto: Kai Krog Halse

Lysheim ca 1950. Hugo Becks
elektriske forretning holder til
i lokalet mot Storgata, mens det
moderne lysskiltet til høyre
reklamerer for «Barberer».
Foto: Akerhusmuseet

Uvirkeligheten

9. april 1940. Erling Werner Ruud er 14 år, står opp og tar sykkelen til skolen. I det han trækker over brua mot realskolen ved Allergot kommer et fly opp- over langs jernbanelinjen og fortsetter mot Eidsvoll. Vel framme på skolen står skolestyrer Gustav Ruud på trappa og samler alle elevene. Beskjeden er sjokkerende: Norge er i krig. "Naturlig nok ble det ingen skole den dagen".

Om ettermiddagen får Erling i oppdrag å dra for å kjøpe brød. Bakeriutsalget ligger vegg i vegg med Hugo Becks forretning. Fra trappa på bakeriutsalget ser Erling at det kommer flere busser med tyske soldater. Det er gule busser fra Schøyens Bilcentral. Soldatene sitter stramt i setene, med hjelmen på og geværet mellom beina. Den første bussen stopper midt i krysset foran Vegelgården, de andre lengre bak. Folk strømmer til fra alle kanter, knapt noen tror det de ser, at tyskerne allerede er her. "Vi så uvirkeligheten rett foran oss". Erling kastet seg på sykkelen for å komme hjem med brødet og nyhetene. "Det hastet vel mer med nyhetene enn med brødet egentlig". Han rekker akkurat hjem til Quislings tale på radioen.

Soldatene i bussene var fallskjermssoldater, plukket opp på Fornebu. De ble ledet av Eberhardt Spiller, som var tysk militærattache i Oslo. De jaget etter kongen, kronprinsen og regjeringen, som hadde flyktet nordover mot Hamar og Elverum med toget. Styrken ble rasket sammen av Spiller i all hast, etter at han hadde hørt et intervju på radioen med utenriksminister Halvdan Koht som villig informerte om hvordan evakueringen skulle foregå.

Tyskerne plasserte ut mitraljøser i krysset for sikring. De stoppet på Jessheim for å få bensen, fra Sundbys Shellstasjon. Imidlertid nektet han som betjente stasjonen å låse opp pumpene. Tyskerne skrek, truet og avfyrte skudd for å skremme. En av de som kom til var Finn Ruud, som bodde i Villa Sole litt lengre ned i vegen. Han snakket tysk, bl.a. etter å ha vært i Tyskland i -36 for å se OL. Det ble forhandling og diskusjoner, til slutt ble pumpene låst opp for å unngå at noen skulle bli skutt.

Ståheimen hadde likevel sin misjon. Telegrafisten på Jessheim Peder Berrefjord var på kveldstur. Han ble nysgjerrig på bråket og fikk se de tyske styrkene. Han telegraferte nordover at tyskerne var på Jessheim. Stortinget, regjeringen og de kongelige brøt umiddelbart opp fra Hamar, og dro videre til Elverum med tog. Tyskerne dro videre, og endte opp i fanget på norske soldater ved Midtskogen vest for Elverum. 10. april var bare en drøy time gammel. Her ble de tyske soldatene tvunget til å snu. Spiller døde seinere samme dag på Hamar sykehus av skuddskader.

Et par dager etter drar Erling innom Sundbys Shellstasjon, der kulemerket i taket over pumpene enda er ferskt.

Hjemmestyrker på vakt i Jessheimkrysset
etter freden i mai -45.
Foto: Akerhusmuseet

Lysheim

- Bygget 1932 av byggmester Th. Myrvold
- Har rommet elektrisk forretning, bakeri, barberer og eiendoms- megler

Heimen

- BLOMSTER OG BARBERING

Barberer Lorentzen og hans kone Alvhilde fikk bygget funkisgården Heimen, som sto ferdig i 1937. Alvhilde var datter av M. Jul Halvorsen, og vokste blant annet opp med å delta i produksjonen av farens avis «Romerikes blad». En periode var det nærmest en liten landsby med funkis-hus i dette området, med Lysheim, Heimen, funkisvillaen mot Utsikten og Dr Svanøes villa ved Trondheimsvegen. Den sistnevnte ble rekvirert av tyskerne under krigen, og skal bl.a ha blitt brukt til kasino for tyske offiserer.

Fra starten av var Heimen skreddersydd for herr og Fru Lorentzen. Han drev barberforretning. En verden for menn, men med søte lukter og finstilte bevegelser, og barberingen som en nær sensuell opplevelse. I nabolokalet startet Alvhilde blomsterforretning, med andre lukter, andre bevegelser og en feminin verden. Likevel var det ikke få kunder som først var innom barberstolen, og så var innom blomsterforretningen. Heimen var et godt sted å forberede seg for frierferd.

I 1950 skiftet huset eiere, og Aarnes blomster flyttet inn. De drev gartneri på nedsiden av Trondheimsvegen og hadde eget utsalg i Heimen i 15 år. I 1965 overtok Sentrum blomster, som drev fram til 1969. Det var altså sammenhengende blomsterforretning i Heimen i 37 år. Fra -69 var det broderiforretning i ti år fram til 1979, deretter var det lenge moteforretning for kvinner.

Foto motsatt side:
Heimen og Lysheim.
Foto: Ola H Fjeldheim, Ullensaker kommune

1.maitoget gjennom Storgata 1946, første gang dagen ble feiret etter krigen. Veiberg til høyre i bildet. Foto: Akershusmuseet

Heimen i 1966.
Foto Widerøe/Akershusmuseet (Utsnitt)

Med vaiende faner

Sosialismen var et av 1800-tallets barn. Marcus Thrane var leder for den første arbeiderbevegelsen i Norge, Thranitterne, og den fikk godt fotfeste i Ullensaker. Allerede i 1850 var det dannet fem lokale arbeiderforeninger, alle i nærheten av hovedvegene. Skjenkestedene ble der man samlet seg i begynnelsen, og de fleste kroholderne var husmenn og Thranittere.

En av disse var Even Engebretsen Gjestadvarpet. Han var opprinnelig maler, men livnærte seg fra 1847 som krovert på Varpet. Nordby arbeiderlag hadde trolig møtene sine på Gjestadvarpet, i hvert fall var Even medlem der. Imidlertid gikk det dårlig både med ham og med bevegelsen. Even måtte forsørges av fattigkassa, mens Thranitterbevegelsen ble svekket og forsvant etter at Thrane selv ble arrestert og dømt i 1851.

Men sosialismen i Ullensaker var ikke død. I 1902 startet Martin Julius Halvorsen boktrykkeri på Jessheim. Han hadde sittet i kommunestyret i Christiania for partiet Venstre, men meldte seg inn i Arbeiderpartiet da han flyttet til Jessheim. I 1903 var han en viktig drivkraft for å få startet Ullensaker arbeiderlag, og i 1905 ble det et parti. M.Jul Halvorsen, som han kalte seg, startet også avisen "Akershusingen" i 1902. Den fikk kallenavnet "Susingen", noe som nok bidro til at han alt i 1905 endret navnet til "Romerikes blad".

Arbeidernes kamp i Ullensaker forløp uten særlig dramatikk, men ikke uten motstand. Halvorsen var lenge den tydeligste frontfiguren for sosialismen i bygda, og både han og familien måtte slite for dette. Både kona og ungene måtte hjelpe til med å få avisen trykket og levert, og flere bønder nektet å selge matvarer til dem. Andre solgte dem likevel det de trengte, og de fikk også låne penger av lokale folk for å komme i gang. M.Jul Halvorsen var en viktig drivkraft i Arbeiderbevegelsen også utenfor bygda. Han reiste rundt med foredrag og bidro til å stifte mange lokale arbeiderforeninger rundt om. Han satt på Stortinget i perioden 1912-15, og i formannskapet i Ullensaker i sammenhengende tretti år. Han var også bygdas ordfører fra 1934 til 1937. Det som startet med agitasjon ved krobordene ble til en politisk kraft som lenge dominerte bygdas politiske liv.

Funkishusene sør for Veiberggata 1955.
Foto: Widerøe/Akershusmuseet (Utsnitt)

Heimen

- Bygget 1937
- Har rommet barberforretning, blomsterforretning, broderi-utsalg, motebutikk, revisjonskontor, forsikringskontor, fysioterapi og utvalg for husbyggingstjenester
- Leilighet i andre etasje

Veiberg

- NAVET I STORGATA

Hjultmaker Hans Svendsen startet opp hjultmakerverksted i Veiberggården i 1888. I 1911 solgte han huset til doktor Svanøe, og et par år seinere ble det kafè i deler av første etasje.

Ca 1915 kom det igjen en ny eier som het Thor Hansen. Han skiftet imidlertid raskt navn til Thor Veiberg, og drev kafè til godt etter krigen. Veggene på Veiberg har sett og hørt mye. Her er to tidsbilder fra slutten av 1940-tallet, som fortalt av Erling Werner Ruud:

"Veibergcafeen var navet på Jessheim. I mange tiår var det dit folk gikk for å treffe andre, høre nytt eller rive kjøft. Rett etter krigen var det mye liv. Ofte

var det reisende innom, klokkeselgere som ville treffe folk og kanskje ta seg en fest. Det var ølservering men spiseplikt, det sto et karbonadesmørbrød på disken for syns skyld. Mange hadde hest, og hesta var så klart ofte "sjuke". Dyrlegen kunne skrive ut resept på sprit. På slutten tror jeg en ta dom knapt gjorde noe anna enn å sitte borte ved brua og skrive. Resepta gikk dom på apoteket med, og så bar det over til Veiberg for kaffe. Dom hadde et eget rom ved siden av sjølve kaffe'n, der satt mange ta dom faste og blanda mens praten gikk. Noen ganger ble det væl livat. Innehavern kom inn og brukte seg, men det var ikke alltid lett å nå fram i ståket med gjester som

ikke var lette å målbinde. En gang det var mye drikkevarer i omløp og stemningen var høy sprakk det for Veiber'n, som stormet inn i rommet:

"Nei! Dette vil je itta ha noe ta!" Svaret kommer kontant: "Nei, du får ittn'o ta det heller!"

En annen gang stemningen er på veg oppover kommer Veiber'n inn, litt roligere: "Je har sagt at de itte får blande inne!" En kar ved vinduet tar rolig av haspene, åpner vinduet, strekker begge armene ut, den ene med flaska, den andre med kaffe-koppen. Han blander drevent etter lyden, tar armene inn igjen og lukker rolig vinduet."

Veiberggården.
Foto: Gudbrand Tangen

Drive In isbar, med uteserveringen
i Veiberghaven. Fotografen står
på Trondheimsvegen.
Foto: Thor Martin Furuseth (eier)

En Jakob og en Cola på Veiberg

1959. Knut Korsmo var 15 år, og sto ved siden av spilleautomaten på Veibergkafèen. Som vanlig var det fullt av folk. Med en rykende Rød Craven fra en gul munnvik styrte Refsum det hele. Han var innom de fleste på sin runde rundt bordene, alltid med spørsmålet "Har du det bra?" Det var her de ville være, treffe andre, nyte friheten, flørte litt.

Til forskjell fra tiåret før var det mer ungdom på Veiberg. 1950-tallets ungdomskultur ble eksportert fra USA sammen med bilkulturen, Respatexbord, sigaretter og Cola. Jakob, en slags formkake med syltetøy, var slageren blant ungdommene. Refsum hadde vært i USA, og tatt med seg impulser til Jessheim. Han luktet røyk og Old Spice og laget "Drive In" nederst i Veiberghaven. Uteserveringen, Jessheims første, strakk seg gjennom haven som gikk helt ned til Trondheimsvegen. Livet var en Jakob og en Cola på Veiberg.

Veiberg skulle bli en viktig del av Knuts liv. I 1983 flyttet han familiens skobutikk fra Gotaasgården og inn i leide lokaler på Veiberg. Derfra vokste det hele til en kjede med 11 butikker rundt omkring. I 1990 kjøpte han selv gården, med Veibergstua og stabburet. I 2007 kom han til et veiskille, og følte han burde selge. I stedet ble det en oppgradering og restaurering. Sammen utgjør de tre bygningene nå kjernen i Jessheims bevaringstriangel.

Øverst:
Veiberg kafè før fløiene ble bygget på. De tre til høyre
i bildet er Klara Veiberg og døtrene Rigmor
(senere Riise, h) og Olaug (senere Furuseth, v).
Foto: Thor Martin Furuseth (eier)

Veiberg

- Bygget 1888, ombygget ca 1913 og 1924
- Regulert til bevaring
- Opprinnelig hjulmakerverksted og smie, seinere kafè og leiligheter
- Har også rommet vinmonopol, skoforretning og bank

Veibergstua

– JESSHEIMS SJEL

Den lille stua ved Veiberg regnes for å være Jessheims eldste hus. Ingen vet lenger når det ble bygget, men veggene er laftet av solide stokker som nok godt kan være 200 år gamle. Hans Svendsen og familien kom flyttende hit fra Hakadal i 1888.

Svendsen hadde jobbet for Hakadalsverket, trolig var det han som bygde opp "Veiberg smie- og hjulmakerverksted" ved siden av. En stund var det en av de største arbeidsplassene i området.

I første etasje var det smier, det kunne jobbe opptil 6 smeder der samtidig. Ved siden av var det hovslagerverksted, og i andre etasje arbeidet det hjulmakere, skreddere, salmakere og en vognmaler. Svendsen drev selv

bedriften i første etasje, men leide ut rom til de som hadde verksted i andre. De ansatte skulle ha kosten, og "Fru Svendsen" dekket daglig opp til alle smedene i Veibergstua.

Kundegrunnlaget var stort. En del bønder drev fortsatt med forskjellig kjøring, og trafikken til og fra Gardermoen gjorde at det ofte var behov for å sko en hest, fikse et hjul eller få pyntet opp en vogn.

En god kunde av det litt uvanlige slaget var Karl Norbeck, som holdt til litt lenger ned langs vegen mot Oslo. Han hadde vinterkvarter for sirkushestene på stedet sitt på Jessheim og var en populær kunde. Karl Norbeck hadde ry på seg for å kunne rette

hestesko med bare nevene. Kanskje demonstrerte han også noen av sine kunster i verkstedene på Veiberg.

Mange av de som spiste maten sin rundt bordet i Veibergstua og hadde opplæringen sin i hjulmaker- eller smedfaget i verkstedene på Veiberg startet egne verksteder: Otto Svendsen og Kristian Kristensen ved siden av hverandre langs Gardermovegen, Martin Bekken i Bekkebakken og Hans Jacob Gaarder i Sandshagan.

Veibergstua.
Foto: Ola H Fjeldheim,
Ullensaker kommune

Veiberggården ca 1900.
Hans Svendsen, nr tre
fra høyre, fikk bygget
gården. Helt til venstre
hans sønn Otto
Svendsen. Nr tre fra
venstre er Paul
Magnussen fra Nord-
Kisa. Til høyre Mangseth
og Andersen, begge
hjulmakere.
Foto: Ukjent
Eier: Thor M Furuseth

En ny begynnelse

Rivetillatelsen var klar. Fra Oslo og helt ut til Jessheim kom en gjeng som ville bevare - Fylkeskonservatoren og noen fra Fortidsminneforeningen. De hadde sett en reportasje i Romerikes Blad om huset som skulle rives og ville gjerne presentere alternativer. Der den slitne og salryggede stua sto skulle det bygges gang- og sykkelveg, miljøet i Storgata skulle oppgraderes. Men noen mente Veibergstua var bevaringsverdig, og at den ville la seg sette i stand. "Vi håper eieren venter med å rive huset" uttalte formannen i foreningen til avisen.

Eieren var Thor Martin Furuseth. Og han ventet. Etter noen runder med grubling og flere arkitektforslag ble det istandsetting. At det dukket opp en leietaker hjalp også på. Stua ble demontert helt, og flyttet litt bakover fra vegen. Tømmeret viste seg å være i bra stand, og mye av husets materialer ble gjenbrukt. Mye arbeidet ble lagt i å få detaljene riktig og i å få brukt om igjen mest mulig. En del endringer måtte til for å få den gamle arbeiderboligen brukbar som forretningslokale, og det ble laget nye vinduer i gammel stil. Rundt stua ble gatenivået fylt opp, og det ble lagt belegningsstein. Også det lille stabburet ble tatt vare på og satt i stand. Gode fagfolk fra området sto for jobben. Hele prosjektet satte en ny standard for Storgata, som flere av de andre gårdene seinere fulgte opp. Den gamle stua bidro til at året 1984 markerte en ny begynnelse for Storgatas eldre bebyggelse.

Stabburet. Foto: Gudbrand Tangen

Veibegstua

- Trolig bygget mellom 1790 og 1830
- Regulert til bevaring
- Har rommet bolig, salmaker-verksted og forretninger
- Planlagt revet i 1983 revet, men i stedet istandsatt i 1984

Solheim

– TIL STORTINGSMANNENS DATTER

Huset ved siden av meieriet i enden av Storgata ble bygget for Maren Furulund som manufakturforretning i 1896. Trolig fikk hun hjelp av sin far til å etablere seg på Jessheim. Han het opprinnelig Hans Kristian Amundsen, men skiftet navn da han kjøpte gården Søndre Furulund i 1874. Hans Furulund var en mann som fikk utrettet mye. Fra 1880 til 1888 satt han på Stortinget for venstre, og han var medlem av Ullensaker herredsstyre i 11 år. Portrettet hans henger også ved siden av de andre ordførerportrettene i Herredsstyresalen, han var bygdas ordfører i 7 år. Furulund hadde ord på seg til å være en dyktig bonde og hadde eierandeler i flere gårder i bygda. Men pengene kom nok likevel fra industrivirksomheten han var engasjert i. En periode eide han tegl-

verket på Døhli, og han var med på å starte Ullensaker dampsg og høvleri. I 1897 kjøpte han gården Breivoll i Aker (i dag Oslo), flyttet dit, og anla Alna teglverk på eiendommen. Erfaringen fra driften på Døli kom nok godt med, for allerede første driftsåret produserte teglverket på Breivoll en million teglstein.

Maren Furulunds manufaktur ble også en solid forretning, og var i mange tiår den største på Jessheim. Som de andre forretningsgårdene på Jessheim var dette et sted med mange funksjoner. Marens mann, Herredskasserer Martin Bratfos, hadde kontor i et rom i gården. I 1895 ble det startet skole i to av rommene i Maren Furulunds hus. Etter noen år flyttet lærer og elever over til en mindre bygning i hagen.

De fleste av forretningseiendommene hadde mange bygninger, både stall, låve, stabbur og andre mindre hus. På Solheim var det en låvebygning med lager og dyrerom, et stabbur, et mindre uthus og etter en del år ble det bygget et eget hus nederst på tomten for ansatte.

På gamle bilder fra Storgata kan vi se en enkel toetasjes bygning i sveitserstil. På et tidspunkt, trolig rundt 1915, fikk Maren Furulund bygget om og utvidet denne. Den stramme fasaden mot Storgata i nyklassisistisk stil viste at manufakturforretningen fulgte med i tiden. Trolig var det snekkermesteren Kristian Jørgensen som bygget gav Solheim dets nye ansikt.

Foto motsatt side:
Storgata ca 1930, Solheim lengst til høyre.

Solheim før ombyggingen, med meieriet
i bakgrunnen. Foto: Akershusmuseet

Karl Norbeck

SIRKUS!

Ullensaker har mange ganger blitt kalt sirkusbygda. Vi tenker kanskje først på Arne Arnardo, som i mange år hadde sitt hovedkvarter i bygda. En periode ble dyrene stallet opp på Kløfta om vinteren, en attraksjon for hele bygda. En lang periode holdt han også til på Gardermoen, i et hus som ble revet da hovedflyplassen kom. Men Ullensakers egen sirkuskonge er egentlig en annen. Han kunne klemme sammen femøringer, og rive over en dobbel kortstokk på langs. I USA var han politimann, smed, bygningsarbeider og omreisende bryter. Han vant det meste, og Karl Norbeck fra Jessheim fikk betegnelsen "verdens sterkeste mann".

I 1895 kom han hjem til Norge, og etter litt tid som artist og sterk mann her hjemme kjøpte han et sirkus og turnerte landet med det. Fra 1905 til 1929 dro Cirkus Norbeck landet rundt med sine artister og sine dyr, og med Karl som direktør. 1930 hadde han solgt sirkuset, men var fortsatt med på turneen. På plakaten sto navnet til en ny artist, som var både tryllekunstner, akrobat og slangemenneske: Arne Arnardo.

I jernbaneparken på Jessheim står en byste av Karl Norbeck. Mellom jernbaneparken og meieriet lå en stor grønn flate, "cirkustomta". Flere sirkus turnerte omkring i landet, men Cirkus Norbeck var det som for alvor etablerte den norske sirkustradisjonen. Og det gikk mange historier om Karl. En gang skal en brunbjørn ha slitt seg løs i manesjen og løpt mot benkeradene mens panikken bredte seg i teltet. Direktør Norbeck gikk i manesjen, tok et godt tak rundt livet på bjørnen, bar den tilbake på plass og bandt den igjen. Applausen runget under sirkustaket.

Men også i hverdagen trengtes sterke menn. En gang var landhandler Håkon Sand på veg fra stasjonen gjennom Storgata med et flere hundre kilo tungt lass på sleden. Det var glatt, så sleden gled ut i grøfta. Til alt hell kom Karl Norbeck gående. Han huket seg ned og løftet sleden tilbake på vegen. Norbeck gikk til oppgaven med mot enten motstanderen var en brunbjørn, en engelsk mester i bryting eller en blytung slede i Storgata.

Julegata lyser opp Jessheim hver desember.
Foto: Kai Krog Halse

Solheim, Furulundgården, Brattfossgården, Storgata 18

- Bygget mellom 1893 og -96
- Ombygget mellom 1905 og 1920
- Regulert til bevaring
- Opprinnelig manufakturforretning, seinere forskjellige forretninger

*Storgata på Jessheim
en gang før 1920.
Rosendal til høyre.*

Rosendal

– DET SKJEVE HUSET

Frukten var eiet av søstrene Olsrud fra tidlig på 1920-tallet. Deres far, byggmester Karl Olsrud fra Eidsvoll, hadde kjøpt eiendommen for at døtrene skulle ha eget erhverv. De solgte frukt, drops og sjokolade til flere generasjoner av Ullsokninger.

Fra starten av var det bakeriutsalg i gården. Carl Fredrik Sundbye hadde sitt bakeri i bakgården. Eiendommen het opprinnelig Rosendal og ble utskilt samtidig med naboeiendommen, hvor Maren Furulund startet manufakturforretning i 1893.

Baker Sundbye var opprinnelig fra Ullensaker, men bodde en periode i Kristiania. Han flyttet tilbake i 1884. I folketellingen fra år 1900 står det at hans to døtre på 17 og 23 år, begge født

i Kristiania, passer butikken. I tellingen er det også oppført to yngre barn, 10 og 15 år, begge født i Ullensaker. Adressen er Trøgstad, datidens navn på Jessheim. Det bodde også flere i gården: salmaker Henrik Næss med frue, og fru Wahlgren med sine to døtre. Hun drev spiseforretning på Gardermoen om sommeren.

Det er tenkelig at baker Sundbye kom hit som baker enten hos landhandler Gotaas eller hos Charles King. Etter en tid kjøpte han tomt og bygde sitt eget bakeri i det som ble Storgata på Jessheim. Historien forteller at det kom to svenske murere til bakeren. De ble enige om oppføring av grunnmur og kjeller. Det endte med at den ene vegg ble 80 cm lengre enn den andre grunnen til dette skal ha vært

at det ble "vel meget skjenk" under byggeprosessen. Hvem som bygde selve huset er ikke kjent, men det kan ha vært den danske byggmesteren Kristian Jørgensen.

Omtrent på samme tid som Frukten kom i gang etablerte urmaker Sverre Lerdahl sin forretning i vestre halvdel av første etasje. Huset fikk et takopp-løft i 1922 og en ny ombygging ca 1950, etter at en av søstrene, Ruth, giftet seg med en snekker fra Eidsvoll. I 2010 ble huset tatt ned, men er gjenoppbygget med det opprinnelige utseendet og en del originale bygningsdetaljer.

[Teksten er skrevet av Erling Werner Ruud, Jessheimbeboer i 87 år]

Foto til venstre:
Søstrene Olsruds gård rett etter ombyggingen i 1922.

Det eldste bildet vi kjenner av Rosendal, trolig ca 1900.

Frukten var mitt våpen

Øyvind Mo Larsen er musiker, kunstner og journalist, født og oppvokst på Jessheim. Her er hans historie om "Frukten":

Sommeren 2012 er et minnesmerke i ferd med å reise seg. Nostalgien har satt klørne i sjelen vår, og vi som i løpet av de siste 10 årene har mistet gangbrua, Folkets hus og Jessheim stadion – altså "Idretten" – får et snev av fred i sjela når Frukten er i ferd med å stå opp fra de døde.

Det er jo ikke godtebutikken "Frukten" som gjenoppstår; vi skjønner at det er et skall fra en svunnen tid som stiger til vær. Men for noen få av oss er det mer enn nok for å få minnene til å begi seg ut på nye tokt: Vi ser for oss 70-tallseskadepadene på trehjulsykkelen – den gang vi rømte fra Karibakken med lommene fulle av 10-øringer og 25-øringer vi hadde ristet ut av den røde sparegrisen til lillebror; sparegrisen med sprekk i det blå lokket. Vi ristet ut drømmen om et bedre liv. Et liv som ble fylt i posene formet som hvite kremmerhus. Rusten spiker, dundersalt, dundersur, viskelær, sure smokker og all slags himmelsk dekadens, fylt med e-stoffer herfra til evigheten.

Av og til kom vi oss helt til Storgata ved hjelp av egen pedalkraft, men ble som oftest fanget opp av mutter, fatter eller naboer som kjente oss igjen der vi hastet av sted, med harehjerte og pedalfrekvens Edvald Boasson Hagen verdig.

Vi var ofte nødt til å snu fordi vi ble fanget, og frihetstrangen måtte stagges til neste lørdag.

Vi ventet utålmodig på neste tokt til deilige Frukten – stedet der de eldre guttene klampet med 5-øringer, eller sto og hang med rett lugg, langt hår ved ørene og med slengbuksene dansende rundt leggene. Tore Kværner var visst en av dem som klampet utenfor Frukten. Jeg er sikker på at Bønna hang der også.

Det var et steg inn i ungdomstiden å henge utenfor "Frukten" i Storgata. En rituell handling, på sett og vis. Vi som ville stå og henge, men som egentlig alltid var på drift fordi vi lengtet etter å følge etter bilene som passerte i jevn strøm gjennom Jessheim og videre nordover – eller sørover.

"Frukten" forsvant, men det gjorde aldri utfartstrangen. "Frukten" var mitt første "land of milk and honey", som amerikanerne kalte Vestkysten i gamle dager. Storgata var min første Route 66. Og "Frukten" består i minnene. "Frukten" er en tatovering i sjela mi. Det er jeg takknemlig for.

Skateboardbutikken har flyttet ut, Frukten venter på et nytt liv.

Rosendal rett før gjenoppbyggingen er ferdig.

Frukten, også kalt Rosendal, Olsrudgården eller Storgata 16

- Trolig bygget kort etter at eiendommen ble utskilt i 1893
- Regulert til bevaring
- Brukt som forretningsgård og bolig. Har huset bl.a bakeri, urmakerforretning, frukt og godtebutikk, manufakturforretning og sportsbutikk

Apotekergården

– FOR HELSEN

Gården med adresse Storgata 14 ble trolig bygget tidlig på 1900-tallet. Etter ombyggingen en gang rundt 1920 kom begeret med slangen på plass over døren. Det forble et symbol knyttet til Apotekergården helt til apoteker Gabrielsen solgte huset og flyttet inn i det nye Fakkelsenteret i 1968.

Skålen med den lille ormen har opprinnelse i gresk myologi. Hun som holdt den i sin hånd var Hygea, gudinnen som helet sår og hjalp mot mindre plager. Over hele Europa har skålen og slangen vært brukt som apotekernes symbol.

Apoteker Gabrielsen flyttet faktisk virksomheten sin over til et bygg som også var beskyttet av en skikkelse fra

mytologien. På utsiden av Fakkelsenteret tronet en Vestalinne, en kvinnelig romersk tempelvokter med en ildskål i hånden.

Det var ikke hvem som helst som fikk drive apotek i Norge. Man måtte være farmasøyt, og det var forbudt for det offentlige å drive slik virksomhet. I 1961 var apoteket i Storgata ett av 276 stykker fordelt over landet. De var små private bedrifter, solgte et vell av forskjellige kjemiske stoffer, og blandet eller laget mye av medisinen selv. Og medisinen kunne være så mangt. Mellom 1916 og 1927 var alt salg av sprit forbudt i Norge. I løpet av disse årene ble det skrevet ut resepter på sprit til alle mulige slags lidelser både hos mennesker og dyr. Noe så alvorlig som Spanskekyken kunne bli

brukt som påskudd for å få med seg den dyrebare lappen som ga inngangsbilletten til apotekets varebeholdning av alkohol. Og mot en så skummel sykdom måtte det så klart cognac til.

Alkoholrestriksjonene fortsatte også etter forbudstiden, nå bestyrt av Vinmonopolet som ble opprettet i 1922. Jessheim fikk ikke eget utsalg før på 1970-tallet, og da kun med utsalg av vin. På et vis var apoteket lenge Jessheims polutsalg – i hvert fall var det hit man måtte søke hvis en ville unngå den til tider heller tvilsomme hjemmebrenten som ble brygget i minst annethvert hjem.

Apotekergården 2009.
Foto: Ola H Fjeldheim,
Ullensaker kommune

Huset med de mange ansiktene

Hus lever. Når vi bygger et hus i dag – for å bo i, for å drive forretning i eller noe annet – da tenker vi ofte at slik vi bygger, slik skal det være. Men så endrer verden seg. Tida går. Familien blir større, så mindre. Butikken går dårlig, kanskje blir det heller kafè? Kravene endrer seg, moten svinger. Plutselig er det som var det fineste blitt helt ut. Hvem på 1980-tallet ville trodd at vi i dag skulle synes karnapper er harry? En måte å se framover på kan være å se bakover. Det skjer aldri det samme, men samtidig er det som regel en tendens vi kan lære av. På Jessheim har husene vært i endring siden stedet oppsto, og de er i endring fortsatt. Fasaden er husets ansikt.

På slutten av 1800-tallet var sveitserstilen høyeste mote. På Jessheim startet dette med stasjonen, og bredte seg så sakte men sikkert. Storgata ble kledd i sveitserstilens drakt.

Men når alle følger moten må de innovative gå videre. I Europa var det nye vinder i arkitekturen – Art nouveau, eller Jugendstil. Vindene blåste også til Jessheim, og Apotekergården fikk ny drakt. Det ble asymmetrisk fasade med en gavnl mot gata, det ble svungne linjer, oppdelte vinduer, karnapp og veranda.

Men også dette ble gammeldags. Funksjonalismen ble det nye store, og rett over gata på Jessheim kom framtiden med Lysheim og Heimen. Frie for ornamentikk, med store vinduer, flatere tak og rene linjer. Behovet for å markedsføre varer i vinduer ut mot gata meldte seg også – og arkitektene måtte i gang med et nytt ansikt til Apotekergården, denne gangen funksjonalistisk.

Tok en turen til Jessheim i 2010 sto Apotekergården der fremdeles. Fasaden ut mot vegen var preget av 1980-tallets mest populære bygningselement, karnappvinduet. Og ikke ett, men tre. I tillegg var husmorvinduer med sprosser og markiser på plass rundt det hele. Den en gang moderne funksjonalismen var blitt umoderne, og lempet ut og bygget inn. Men om dette føltes riktig i jappetida, så føltes det feil i 2010. Og fra å ha vært kontorer skulle bygget igjen bli butikk, med behov for utstillingsvinduer. For første gang i husets historie, det moderne ble det forgangne. Apotekergårdens ansikt ble igjen funksjonalismens, med store vinduer, eikepanel og utgangspunkt i de gamle tegningene. Husets fasade er som et ansikt, med rynker, arr og særpreg. Titter du nærmere på Apotekergården kan du finne sporene fra tiden som er gått, en historie formet i byggematerialer.

Husene nederst i Storgata, før 1915. Apotekergården, Rosendal, Solheim, Meieriet og poståpneriet.
Foto: Akershusmuseet

Foto øverst: Apotekergården 2009.
Foto: Ola H Fjeldheim, Ullensaker kommune

Foto midten: Apotekergården 1966.
Foto: Widerøe, Akershusmuseet (Utsnitt)

Foto motsatt side: Apotekergården.
Foto: Toftner, Eidsvoll kommune

Apotekergården

- Bygget ca 1900
- Ombygget ca 1920
- Regulert til bevaring
- Rommet apotek fram til 1968, deretter kontorer og senere forretning

Furuseth

– SLAKTER FOR EGEN REGNING

I år 1900 var Martin C Furuseth "slakter for egen regning" på hjemgården i Kisa. Fem år seinere ble det første skrittet tatt for utvidelse, virksomheten ble flyttet til eiendommen "Høiendal" i Storgata på Jessheim. Furuset var "storslakter'n" i gata. Huset ble fort for lite for virksomheten, og som de fleste eiendommene på Storgatas østside fikk eiendommen etter hvert et helt tun av uthus på baksiden. Rett bak huset lå pølsemakeriet, og vinkelrett på dette en låve med forlager, vedskåle og andre lagerrom. Gjennom låven var det en gjennomgang til baksiden, hvor det lå et grisehus for oppforing av slaktegris, slakteriet og et ishus. Selve slakteriet var det minste huset i anlegget, og rommet også et lagerrom for hudene. Dyrene ble avlivet, for så å henge til dagen etter. Deretter ble de delt i halve

eller kvarte skrotter og båret tvers igjennom anlegget til slakteforretningen for videre oppdeling og salg. I et skur ved slakteriet sto også en gammel slede med høye karmen. Der havnet avskrapte bein og andre rester som ikke kunne brukes. Når det ble fullt ble dette lastet for hånd over på lastebil og transportert til Lim og Såpefabrikken i Lørenskog. Omlastingen var ikke akkurat den mest populære jobben på slakteriet.

Virksomheten vokste stadig, med nye bygg både på -50 og 60-tallet. Virksomheten ble såpass stor at mange så det som en fordel da Furuseth flyttet ut av Jessheim og Kværner til slutt la ned pølsemakeriet. Da slakteriene ble etablert var Jessheim et lite sted med landlig preg. Det var grusveg også i Storgata, og de fleste av forretningsgårdene hadde

husdyr i bakgården. Virksomhetene var heller ikke særlig store i starten. På 1980-tallet var Jessheim sentrum et forretningsstrøk, med asfalt og eksoslukt. Da Furuseths slakteri skulle flytte skrev Romerikes blad om saken, og fikk uttalelse fra formannen i handelsstanden Haakon Dahl:

"Vi ser på en flytting av slakteriet med glede. Et slakteri behøver ikke ligge i et forretningsstrøk. Det hender jo titt og ofte at det lukter grisevondt i ordets rette forstand fra en slik virksomhet, og det er vel neppe til å unngå. Dessuten stikker dyr av – som vi kan se i gatebildet."

Furuseth slakteri flyttet til Dal og har blitt østlandets største privateide slakteri. Når dette skrives er det igjen under utvidelse.

Foto motstående side:
Storgata med Høiendal. Legg
merke til hestebindingene mot
Apoteket. Postkort fra Mittet.

Gården før ombygging.
Håndkolorert bilde.

På hjulet

Lørdag kveld, august 1992. Foran Furusethgården i Storgata står tre biler parkert. De har fronten ut mot gata, står så tett at sidespeilene nesten berører hverandre. Vinduene er sveivet ned, dunkingen fra bassen på Tina Turners "The best" bærer langt, før volumet på spilleren i Volvo'n skrus ned og praten mellom bilene fortsetter:

"Rått! Skikkelig tørr lyd, banker skikkelig". Det er gutter i framsetene, en og annen har hockeysveis. Jenter baki, tupert år og skinnjakker. Alle er fra omlandet rundt Jessheim: Borgen, Gystad, Algarheim, Sand og Nord-Kisa. En del fra Sørumsand, Årnes, Kløfta, Nannestad eller Gjerdrum. Dette er bygdeungdommens domene, de fra selve Jessheim betraktet det hele på litt avstand.

En rød Opel svinger inntil, stopper, vinduet går ned: "Trur dere ikke Capri'n ble stoppa av snuten!" "Han spant piruetter på industri'n, en eller annen nabo har sikkert ringt. Dem stoppa'n da han var på veg hit." "Mista'n lappen?" "Tvert! Han prøvde å nekte, men gummi'n hang helt opp til bakluka". "Rart han ikke stakk – ingen kjører fra ham, sist helg var det en som taka i Ihlesvingen da'n skulle henge på."

Storgata er full av biler. Skarpe farger, brede hjul, tusenmetere i grillen, noen har wonderbaum i speilen. Jentene i baksetet prater om sitt, i hvert fall der stereoan ikke spiller for høyt. Gutta prater om bilene som kjører forbi:

"Sjekk der er Olsen med Fiaten. Trudde kassa hans var gåen." "Dæven, Vinnie har senka Boforsen mer! Sa'n skulle ta en runde til foran, snart dette vel fjøra'tur!" "Sjekk Oper'n til Mos, steike å rå den farven er."

En motorsykkel kommer opp Veiberggata, svinger opp mot Kjeller'n. "Sjekk, nå vrir'n på rullen". Sykkelen skriker til, opp på bakhjulet nesten hele vegen til krysset. "H2'n er dritsprek, går opp tvert. Flaks for'n at snuten er travel!" Latteren runger, mest i forsetene. "Svarte jeg må ha før! Bli med på Esso'n a!" Bilene svinger sakte ut i Storgata, glir forbi Kjeller'n og Obs'n og videre ut i natta. Bassgangen fra Michael Jacksons "Black or White" henger litt igjen før den også drukner i Storgatas festlyder.

Furusets slakteri 1955. Pølsemakeriet i midten, låven til venstre og bak den slakteri og grisehus.
Foto: Widerøe/Akershusmuseet (utsnitt)

Høiendal, også kalt Furusethgården

- Bygget før 1900 i sveitserstil
- Ombygget, trolig på 1920-tallet
- Bolig, slakteri og kjøttforetning
- Har senere rommet bl.a klesforretning, reisebyrå og gullsmed

Kvæerner

– «VESLESLAKTER'N»

En egen verden. Lukta, lydene. Skrottene fra taket. Syltelabber og oksehaler, innmat og lever. Papirullen, vekta og blyanten som noterte prisen. I gamle dager kom ikke kjøttet fra slakteren, du gikk sjøl for å hente det. Og ikke bare hente, men lukte, se, kjenne og velge ut.

Jessheim hadde lenge to slaktere. Begge lå i Storgata, «vesleslakter'n» Kvæerner i nr 6 og «storslakter'n» Furuseth i nr 12. I tre generasjoner konkurrerte de om både slaktedyr og kunder. Litt rivalisering var det, men også med glimt i øyet. Ble det oppdaget en rotte på Jessheim hørte den alltid hjemme hos den andre. Harald Kvæerner åpnet sin kjøttforretning i 1920. Her er hans historie, fra et intervju skrevet ned av hans datter Edel Kvæerner:

Våren 1917 kjøpte Anton Jahr Nedre Lund og flyttet dit med familie. De hadde en datter på min alder, som hette Alma. Jeg kom i kontakt med henne, og likte henne meget godt.

Vi hadde fast følge og 1. mars 1919 blev vi ringforlovet. Anton Jahr drev gården en tid, men solgte den igjen til Høyer Ellefsen. Dette var under forrige verdenskrig og det var mangel på mat både til folk og hester. Jahr måtte finne annet husvære, og kjøpte stedet Krusestuen. Det gikk ikke så lenge før selgeren angret på handelen, og fikk kjøpt den igjen av Jahr. I samme momang var Skogly på Jessheim til salgs. Det blev handel og Jahr med familie flyttet dit. Til eiendommen Skogly den tid tilhørte all jord fra Trondhjemsveien til Jessheim stasjon.

Nå kommer det vesentlige. Første verdenskrig var slutt. Høyer Ellefsen hadde ikke bruk for Lund lenger, og Jahr kjøpte den igjen, men flyttet ikke dit. Nå var det håp om at jeg og Alma kunne overta gården, men det ville ikke Jahr. «Dere kommer bare til å arbeide dere i hjel der», sa han.

Han hadde andre planer. Han kjøpte en toetasjers gård som var til nedrivning og kjørte den til Jessheim, og blev oppsatt i samme stil som før. Jahr mente vi kunne få lettere levevei som forretningsfolk. Som sagt blev den oppsatt som den var før, da verken Jahr eller jeg hadde noen erfaring i forretningslivet, men vi fikk det da til på en måte. Storgangen blev matveien. Så kom det vi skulle drive med. Det blev til kjøttforretning og kafé.

Motsatt side:

Gimle med kjøttforretning i hele første etasje, ca 1950. Foto: Tore Kværner (eier)

Under:

Travel dag i kjøttforretningen.

Foto: Tore Kværner (eier)

Harald Kværner senior

med kvitteringsblokken

Foto: Tore Kværner (eier)

Gimle i dag.

Foto: Ola H Fjeldheim,
Ullensaker kommune

Kjøttforretningen til høyre for storgangen på 20 m². 2 kaferom til venstre på 45 m², kjøkkenet i midten på 25 m².

Nå kom tiden at fru Jahr sa vi kunne gifte oss, og det hadde jeg ikke noe i mot. Det blev stort bryllup på Skogly 29. juli 1920 med 100 gjester. Den 15. desember 1920 åpnet vi forretningen vår. Alma foresto kafevirksomheten og servering av lunsj. Jeg som bondegutt uerfaren i kjøtt-bransjen. Men heldigvis hadde jeg en bror som var kyndig i bransjen, og jeg var ofte i Kristiania og så på utstillingene i de store kjøttforretningene og lærte meget av det.

Handelen gikk bra syntes vi. Handelen før jul gav oss en fortjeneste på 500 kr. Jeg som var uerfaren i forretningslivet trodde det skulle gå like bra etter jul, men nei takk, det fantes ikke kunder så å si hele januar. Kundene hadde forsynt seg før jul, så det hendte ingenting. Jeg kjøpte en stor ku som vi slaktet

etter prisnoteringen som var da. Da vi ikke hadde noen omsetning sendte jeg det til kommisjon til Kristiania Kjøttthall og da var krakket kommet. Noteringen på kjøtt gikk ned med 1,50 pr. kg, så det jeg hadde tjent på julehandelen, tapte jeg på kua.

Men bror min spytta i henda og gikk på med friskt mot igjen. Årene gikk, får helst si med dårlig handel. Alma og jeg syntes kafevirksomheten ikke var noe særlig. Det ble sent hver kveld og hver søndag. Så blev det til omgjøring av gården. Storgangen blev flyttet på den andre siden. Kjøttforretningen flyttet til kaferommene. Resten av rommene blev kolonialforretning. Nå blev det lignende mer en forretningsgård.

Kjøttomsetningen på Jessheim i slutten av 20 årene og 30 årene må sies dårlig. Men så ble Jessheim et sted i rask utvikling. I 1941 blev det bygget på kjølerom og kontor og siden blev det stadig utvidelser ettersom behovet meldte seg.

Gimle

- Flyttet til Jessheim 1920
- Har huset kafè, kjøttforretning, kolonial, Hobby-Tronic, Kjøkken & Bad, fargehandel, restaurant, bar og kontorer

Fredensborg

– EN ENGELSKMANN I ULLENSAKER

I 1865 var det folketelling i landet. I Ullensaker bodde det 7373 mennesker det året. En egen kolonne i statistikken viser fødested. I 1865 bodde det nærmere 60 svensker i bygda, men bare fem dansker. En mann var født i Sveits og tre i Tyskland. Den eneste utenom disse som ikke var født i Norge kom fra England, og het Charles King.

Han kom til landet som jernbaneingeniør med selskapet som bygde hovedbanen til Eidsvoll. King var født i Oxfordshire i 1829. Et sted undervegs i Norge må han ha møtt kjærligheten, for han giftet seg med tre år eldre Kristine Kristoffersdatter fra Gjerdrum. De slo seg ned rett ved det gamle vegkrysset Varpet, i huset

mange kaller Kingsgården. Samme året som Hovedbanen ble åpnet fikk de sitt første barn, og etter hvert skulle det bli sju til.

Charles må ha vært et eksotisk innslag i lokalmiljøet. Stasjonsmester August Waits fra Tyskland var den eneste andre i nabolaget som ikke var født i Norden. Under rubrikken "trossamfunn" står det oppført "Høy-engelsk religion (Han ved det ikke)". Imidlertid ble det etter hvert orden på dette, for i 1875 står han oppført som "reformert", sikkert til tilfredshet for mange av de religiøst opptatte kvinnene i nabolaget.

Engelskmannen etablerte seg i Ullensaker i en brytningstid.

Stikk imot det en skulle tro sank befolkningstallet i Ullensaker med nesten 30% fra 1865 og fram til 1891. Det var ikke på grunn av høy dødelighet, men fordi folk flyttet ut. Det var de unge som flyttet, og de flyttet enten til Christiania eller til Amerika. Og de som ble igjen opplevde store endringer.

Fra å være en bygd hvor nesten alle levde tilknyttet landbruket og hadde en økonomi som handlet om selvsørg og byttehandel, så fikk stadig flere andre typer yrker, og stadig flere livnærte seg ved å tjene penger innenfor en handelsøkonomi. Charles King og hans familie drev butikk, bakeri og litt gjestgivervirksomhet i huset som lå gunstig til.

Motsatt side:

Kingsgården har ligget der i minst 150 år, mens det meste rundt den er endret. Til venstre uthuset med fjøs, skjul og potetkjeller. Foto: Stein Westengen

Kart: Området ved Trøgstad 1859. Charles King slo seg ned ved krysset "Varpet".

Kaffeslabras i hagen ved Kingsgården, ca 1882. Kristine King har tatt plass i gyngestolen, med sine åtte barn rundt seg.

Coudersport, Pennsylvania, 1956

Han bærer preg av i å ha sittet der en stund, mannen ved bordet nærmest baren. Til alle som nærmer seg kaster han ut historier om hvor tøff han har vært, alle han fikk fanget, alle som ble drept. Folk ser ned, går forbi, går rundt. Forfatteren ved bardisken er tilfeldig innom. Han holder avstand en stund, men nysgjerrigheten er vekket. Han rusler bort, spanderer en øl, setter seg ned. Lytter litt til historiene og håper instinktene skal stå ham bi.

Mannen ved bordet heter Eliot. På en måte har han en lang reise bak seg – heltestatus og suksess, men også skuffelser, fornedrelser og to brutte ekteskap. Han er født i Chicago, og som svært mange av sin generasjon i USA er han barn av innvandrere. Faren het Peter Ness, moren Emma King. Begge kom de fra et lite land i øst som kalles Norge. I hjemmet i Chicago var Eliot den yngste av fem søsken, alle født etter at foreldrene kom til USA i 1880. Emma King er registrert med to innreiser til USA. Hun må ha vært en periode hjemme hos familien på Jessheim, før hun dro tilbake til Chicago i 1885. Hennes sju søsken fikk nok høre mange historier om landet "over there". Eldstebroren hørte nok ekstra godt etter, for han flyttet til Chicago i 1894.

Mannen ved bordet er Charles Kings barnebarn. Forfatteren som har tatt plass ved bordet heter Oscar Fraley. Innskytelsen som fikk ham til å sitte ned for å høre på den fulle mannens historier kommer han ikke til å angre på. Eliot Ness var mannen som fikk ansvaret for å bekjempe Al Capones ulovlige alkoholvirksomhet, en jobb han gjorde med stor suksess og med et lag med håndplukkede medarbeidere. Hans hovedverktøy var en avsagd hagle.

Sammen skrev Oscar Fraley og Eliot Ness boken "The Untouchables", som ble en stor suksess. Eliot fikk imidlertid ikke oppleve dette. Han døde 16. mai 1957, en måned før boken kom ut. 30 år senere filmen "The Untouchables". Kevin Costner spiller hovedrollen som Eliot Ness – mafiajegeren med røtter på Jessheim.

Fredensborg, også kalt Kingsgården eller Rolstadgården

- Ukjent byggeår, før 1865
- Regulert til bevaring
- Vært i bruk som kolonial og bakeri, først av familien King, så av Rolstad.
- Ombygd til leiligheter i 1957 og seinere kontorer

Vegelgården

- HUSET VED VARPET

Et postkort fra 1910 viser en grå upanelt bygning med et lavt bislag over inngangen. Her holdt Nordstrøms landhandel til. Huset ble trolig bygget ca 10 år før, og lå strategisk til med fronten mot Varpet og hovedvegen.

Noen år senere overtok Kristian Pedersen gården, og i 1928 skiftet han etternavn til Vegel. Kristian Vegel videreførte dagligvareforretningen i eget navn, og driften ble utvidet etter hvert. En gang etter 1930 fikk han skiftet ut hestebindingen mot Trondheimsvegen med Jessheims første bensinpumpe, en skulptur i jern og glass med en lysende kule på toppen: SHELL BENZIN.

Vegelgården hadde reklame med spennende navn: Agra melange, Langaards tobakk, Kelly tires og KODAK Eastman.

Hans tre sønner tok opp arven etter sin far og startet opp virksomheter i gården. Et øyeblikksbilde viser hvor travelt det var i Vegelgården: Eigil Vegel drev kolonialforretning i hoveddelen av huset, mens broren Fritjof Vegel drev bokhandel. I kjelleren drev Øyvind Vegel "Kjeller'n kafeteria", hvor egen kokke, jukeboks, stamgjester og både konditori- og "husmannskost" skapte en spesiell atmosfære. Også vegfarende og militære likte seg på Kjeller'n.

Og i hagen bak huset lå Høgseths Kistemakeri, som et "memento mori" i bakgrunnen. Vegelgården ble kalt "Krysset" på -60 og -70 tallet.

Trafikken til, fra og forbi kunne være veldig stor, og det var her man kunne se feriebilene hver sommer: bobler med telt på takgrinda, overfylte Fiater og Volvo PV med små campingvogner eller Lillebrorhengere, en tidlig utgave av Combi-camp.

Kjeller'n utviklet seg etter hvert til Jessheims mest kjente uteservering, hvor en kunne sitte varme sommerkvelder og se på livet som dro forbi.

Foto motsatt side:
Nordstrøms landhandel, ca 1910. Foto: Akershusmuseet

Under: Vegelgården ca 1930, med Jessheims første bensinpumpe.
Foto: Toftner, Eidsvoll kommune

To verdener

Jorunn Vegel vokste opp i Krysset på 60-tallet. Faren drev Bok- og papirhandelen, og de bodde i andre og tredje etasje. Foran huset var Jessheim-krysset, hvor en hel verden dro forbi. Bak huset var den store frodige hagen, hvor det var fred og ro.

Jorunn samlet på bilnumre. Krysset var et godt utgangspunkt for å fange nye, og bokstavene fortalte hvor de kom fra. Det var en bokstav foran tallene. C var det vanlige, og A. Noen ganger kom det en D eller en H. Noen ganger var det utenlandske bilnummer, det var ekstra spennende. Det kunne være svenske bilturister, eller noen ganger biler fra enda lengre borte. Ofte var trafikken så stor at det var vanskelig å få skrevet ned nummerne i farten. Da kunne det være greit å rusle ned i køen på BP-stasjonen, der var bokstavene og tallene lettere å få has på.

På 1950- og 60-tallet var Jessheim en hageby, med Storgatas bjørkeallé og store både pryd- og nyttehager. Det lå ære i å ha velstelt hage, i tillegg kunne en høste frukt, bær og grønnsaker. Vegelgården hadde grønsakshage langs Storgata, og bak huset og ned mot Trondheimsvegen var det prydhage. Da Jorunns far Fritjof ble konfirmert i 1922 plantet foreldrene hans en gran i hagen. Under dette treet begravde hun kanarifuglen sin da den døde. Jorunn nærmest bodde i hagen, med rabarbaraen og trærne. Her var det fred, ro og stillhet.

Vegelgården 1920. Foto: Akershusmuseet

Faksimile fra avis:
Trafikk-kaoset på Jessheim var berømt allerede 1960-tallet, her fra et avisoppslag.

Foto i midten:
Vegelgården, trolig en gang på 1950-tallet.
Foto: Akershusmuseet

Vegelgården, også kalt Nordstrøms landhandel

- Bygget ca 1900
- Regulert til bevaring
- Har vært landhandel, Bokhandel, café og restaurant, kontorer

Døhlen

– GÅRDEN I SENTRUM

Fra gammelt av var de fleste gårdene i Ullensaker samlet i store fellestun. Bygningene på gården Døhlen ble rett etter 1850 flyttet fra hovedtunet og opp til Varpet, og brukeren Hans Olsen Romsås bygde opp et nytt gårdstun. Dette var en liten bit av en stor omveltning i bygda og i landet.

Det meste av jordbruk i Norge var fram til dette innrettet på sjølberging, og jord og ressurser ble fordelt etter gamle og rettferdige, men lite effektive systemer. Husene ble flyttet som en del av utskiftingen. Tunene ble delt og jorden fordelt mellom brukerne for å gjøre driften enklere.

Landbruket skulle heretter produsere mer effektivt, og for et marked. Det

kom nye driftsformer og nye bygnings-typer, og staten ansatte sveitsere for å få fart på landbruket.

I Ullensaker ble dette forsterket av at jernbanen kom. Bøndene i Ullensaker var imot Hovedbanen, fordi de selv tjente penger på kjøring ut og inn av Christiania. Karene satt mye av tiden på kjerrer og sleder, mens kvinnene drev gårdsbrukene. De var redd jernbanen skulle ta fra dem levebrødet. Nå gikk det ikke helt sånn. Det ble slutt på kjøringa, men den raske jernbanetransporten ga nye muligheter. Det å selge landbruksvarer inn til en raskt voksende hovedstad var lukrativt. Jordbruket i Ullensaker fikk et kraftig oppsving, og kommunen ble en av Norges mest

produktive. Tidligere var det embetsmennene som rådde i bygda, nå tok gradvis de største bøndene makta.

På gården står våningshuset som var med på flyttelasset for 160 år siden fortsatt. Ole Gotaas leide lokaler der til stedets første landhandel fra 1852 til 1854, og kommunen leide rom til administrasjon og møter mellom 1856 og 1875. Etter hvert som Jessheim ble mer tettsted ble det stadig flere som levde av noe annet enn landbruk. De utviklet en småbykultur, og forsøkte gradvis å markere avstand til landbruket. Døhlen ble "gården i byen", og skillet mellom by og land gikk ved gårdens skigard.

Foto motstående side:
Sundbytunets låve etter ombyggingen.
Foto: Stein Westengen

Hovedhuset på Døhlen har sett mye på de
160 årene det har stått ved Varpet.
Foto: Ola H Fjeldheim, Ullensaker kommune

Shellstasjonen til Nils Sundby ved krysset.
Utsnitt fra Widerøes flyfoto fra 1966.
Foto: Akershusmuseet

Livet ved pumpene

Høsten 1937 begynte det å vokse fram en liten fremmed bygning ved Varpet. I boka "Det norske næringsliv, Akershus" kunne man i 1952 lese om Nils Sundbys bensinstasjon på Jessheim: *"I overenskomst mellom Shell og eieren ble bensinstasjonen oppsatt høsten 1937 og tatt i bruk den 1. jan. 1938. Stasjonen ligger meget sentralt til på Jessheim, like i krysset Trondheimsvegen-Gardermovegen og har utenom den stedlige kundekrets også en betydelig gjennomgangstrafikk. Foruten bensin og olje føres også forskjellige bilrekvisita, og stasjonen mottar alle slags biler til vask og smøring. En vaske- og smørehall er tenkt oppført så snart byggeforholdene tillater det."*

"Nilsepumpa" var den første skreddersydde bensinstasjonen på Jessheim. Det lille funkishuset med takoverbygget varslat om en ny tid – bilen var på veg til å innta Jessheim. Tidligere hadde Shell en bensinpumpe foran Vegelgården, og det var liten kiosk med en pumpe med "russerbensin" i krysset der Veiberggata møter Trondheimsvegen. I starten var det få forunt å ha bil. De var dyre, og det var stort sett folk som trengte bil i arbeidet som kunne kjøpe. Under krigen var det strengt regulert hvem som fikk eie og kjøre bil. Da freden kom mente myndighetene at bil var en luksus-artikkel, og de fryktet at bilhandling skulle føre til kapitalmangel. Det ble bilrasjonering, og kjøpetillatelse var vanskelig å få.

Først i 1960 ble bilsalget frigitt. Med ett fikk folk en frihet som før bare var forbeholdt de rike. Bilen ble allemannseie, og bilturen var en markering av rikdom og frihet. All trafikken nordover fra Oslo gikk gjennom Jessheim, for mange passet det med en stopp. Kanskje ble det en Furusethpølse og en brus fra Jessheim mineralvannfabrikk? Etter hvert kom det flere bensinstasjoner: BP-stasjon der Statoilstasjonen ligger i dag, Mobilstasjon i krysset ved Furusethgata og Esso på "Auto'n". Kafèer og kiosker ble det også, rettet mot gjennomgangstrafikken. En periode hadde Jessheim en egen "diner" etter amerikansk modell, og nederst i Veiberghagen var det "Drive-In" isbar. Igjen endret en ny måte å reise på det lille stedet ved vegkrysset.

BP stasjonen i Trondheimsveien.
Foto: Per Nordengen (eier)

Døhlen gård, også kalt Døli eller Sundby, nå Sundbytunet

- Tunet flyttet til nåværende plassering rett etter 1850
- Regulert til bevaring
- Har vært drevet med tradisjonell gårdsdrift med forskjellige tilleggsnæringer
- Tunet ombygget fram mot 2011 til forretningstun

Fakkelsenteret

– EN NY VERDEN AV INNTRYKK

Innendørs handlegater er et gammelt påfunn. I byer i Europa har det eksistert siden Romertiden, og på 1800-tallet ble det bygget mange overbygde arkader og gallerier, i prinsipper frittstående bygninger med en sammenbygning i mellom.

Det moderne kjøpesenteret er en amerikansk idé. Kjøpesenteret i Edina i Minnesota fra 1956 regnes som det første, med 130 butikker og 7000 parkeringsplasser. De første i Norge kom i Oslo på slutten av 1950-tallet,

men statistikken sier at det var bare elleve stykker i landet i 1969. Fakkelsenteret på Jessheim var en av dem.

Butikkene hadde selvstendige innganger, og "handlegaten" var bare delvis overdekket og ikke oppvarmet. Arkitekturen var djerv, med former preget av postmodernismen.

Forsikringsselskapet Vesta Hygea sto for byggingen, og "fakkeldama" på veggene, med fyr i fakkelen, ble et landemerke. Det var egen platebutikk,

Furuseth drev matbutikk og det var gavebutikk, urmaker og jernvare. Utestedet "Terrassen" fikk fort ry på seg for å være et sted hvor man kunne få god biff, Fru Austads smørbrød, en halvliter, en svingom eller en blåveis. I kjelleren var det en egen verden med lukt av tepper og hundrevis av forskjellige trådsneller. Kiosken hadde bladene utstilt i vinduene, både Donald og noen litt rare voksenblader. Og våget du deg på å sykle på senteret måtte du være kjapp med pedalene hvis vaktmesteren kom.

Foto motsatt side:
Fakkelsenteret i dag

Fra innspillingen av «Jessheim».
Foto: Lisbeth Andresen, Romerikes blad

Fakkeldama, Jessheims frihetsgudinne.
Foto: Ola H Fjeldheim, Ullensaker kommune

JESSHEEEEEIM!

Storgata er en scene. Det er biler, det er folk. Det blinker i lys, dunker i bass. Som det pleier å være. Her møtes alt! Som det pleier å gjøre. Kvelden er bare litt annerledes. Det spilles inn musikkvideo, til låta som er skrevet for akkurat denne plassen: Jessheim. Foran kamera står gutten som pleide å skate på Fakkelsenteret til han ble jaget av vaktmesteren. Han heter Andres Rafael Diaz. Som har vokst opp her, som har hjertet fastlåst i Storgata på Jessheim. Alt på sin første plate markerte han standpunkt: 2050. I 2003 kom "Velkommen hjem Andres". En tittel mer for de innvidde, men tydelig nok. Filmen "Velkommen hjem Andres" ble spilt inn på Jessheim i 1985, med lokale skuespillere.

I 1979 var motorvegen forbi Jessheim ferdig. Plutselig gikk ikke trafikken lenger gjennom krysset, slik den hadde gjort i over tre hundre år. Men det skulle ikke ta lang tid før kortene igjen ble delt ut på nytt. 8. oktober 1992 vedtok Stortinget at landets nye hovedflyplass skulle ligge på Gardermoen.

Det var mer enn tittelen på Diaz' nye plate som var jordet på Jessheim. Med seg på en låt har han Stian Shagrath Thoresen, artisten fra Jessheim som i de fleste land i vesten er mer kjent enn Tor Heyerdal. Og låta som er soundtracket til livet i Storgata denne kvelden: Jessheim.

Det er her det skjer. Køen ved gatekjøkkenet. Livet på "Taket". Tanja som danser. En Ford med rykende bakdekk. En sykkel på hjulet forbi. Mopedgjengen. Bygdeungdommens bilkultur møter sæggebukser og tagging. De gamle husene er bakteppe for 2000-tallets ungdomskultur. Rap fra USA møter bondekultur i tettstedet ved vegkrysset. Det flate lille stedet har tatt nok et skritt. Og som før er det en blanding av noe nytt og alt det gamle som går videre. Nok en gang.

Fakkelsenteret

- Bygget 1968 for Vesta Hygea
- Utbygd og sammenføyd med HK-senteret 200

Jessheim

- HUS OG HISTORIER

Dette heftet er utgitt til markeringen av Jessheims bystatus. Det tok 200 år fra bøndene i Ullensaker gikk sammen om å bygget et felles kornmagasin, til det stadig voksende stedet fikk bystatus.

Her får du noen av historiene som har kommet til underveis, knyttet til de eldre husene som står igjen i Jessheim sentrum. Som en konfekteske med smakebiter fra historien.